

RONOR

1-2 / 1992

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Handwritten text in a cursive script, likely a historical record or letter. It begins with "In der Person..." and mentions names like "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen".

Handwritten text, possibly a list or index, with names like "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen" repeated. It includes the word "Hauptfall" and some numbers.

1627. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1627" and some descriptive text.

1628. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1628" and some descriptive text.

1629. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1629" and some descriptive text.

1634. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1634" and some descriptive text.

1635. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1635" and some descriptive text.

1637. Handwritten entry starting with "In der Person..." and mentioning "Magnus Bromm" and "Hans Jørgen". It includes the date "1637" and some descriptive text.

Lehekülg Gustav Carlblomi käsikirjalisest Noarootsi kroonikast, 1793.

En sida ur Gustav Carlbloms handskrivna Nuckö krönika, 1793.

1962.a. ilmunud Rachel Carsoni raamat "Häaletu kevad" vallandas rohelise revolutsiooni. Ei saa öelda, et keskkonkakaitsega kõik korras oleks. Oluline aga, mis selle kolme aastakümne saavutatud, on muutus mõtlemises. Iga inimene teab juba, et tema igapäevane tegevus võib olla looduse tasakaalule ohtlik. Sõltub inimesest, kas ta selle teadmise ka arvestab.

Euroopa laguneb ja ühineb. Stabiilse demokraatiaga riigid ühinevad, et riigipiirid ei oleks takistuseks majanduslikule arengule. Totalitaarriikide osad iseseisvuvad ja algul tunduvad olevat nende eraldumispuüded nagu vastupidised üldisele ühinemisele. Aga esmalt peavad nad tegelikult omariikluse üles ehitama, siis lähevad nemadki sedasama ühinemise teed.

Mis juhtub sellise ühinemise tagajärjel, kui liikumine üle piiride ja elupaiga valik on vaba. Juba praegu on pinged suured põlisrahvaste ja sisserännanute vahel isegi seal, kus tulnuid on vähe. Mida arvata siis pingetest meil, kus sisserändajaid on ligi kolmandik, paiguti aga enamus. Pealegi ei ole meie sisserändajad tulnud meie riigi loal ja nõusolekul ega pea vajalikuks end siinsetele vajadustele allutada.

Seni on inimene end identifitseerinud riigi kaudu, mille alam ta oli. Nüüd pole enam nii tähtis, kus sa elad. Esiplaanile tõuseb, kes sa oled. Mul on kahju neist, kes seni on esindanud ainult "impeeriumit". Nüüd tuleb end määratlema hakata läbi oma rahva kultuuri. Kui seda aga ei tunta, kui on oldud vaid kosmopoliit?

Meil on pikk kogemus venestamisega. Sellel pole olnud eesmärki teha meist venelasi, kes esindavad vene kultuuri, vaid hävitada meie oma keel ja kultuur, jätta meid ilma rahvustundest. Selle vastu oleme me õppinud end kaitsma. Meil puudub aga kaitse raha võimu kultuurituse vastu. Inimväärsema elu püüdmises käsitatakse kõike raha maailmast tulevat edumeelsena, ka seda, mis meid samamoodi lamestab kui senine kultuurihävitustöö.

Looduskaitstes oleme jõudnud arusaamiseni, et iga üksik lind, putukas ja puu on väärt kaitset, sest kadunud liiki enam taastada ei saa. See teadmine on saanud üldtuntuks lühikese kolmekümne aastaga. Ma näen ette samasugust teadvuse revolutsiooni "inimkoosluste ökoloogias", kus samuti iga väikseimatki rahvakildu peetakse säilitamise vääriliseks. Loodetavasti toimub see revolutsioon veelgi kiiremini. Ja siis muutub huvi puhaste kultuuriallikate vastu selgeks januks.

Sven Salin arutleb viimases "Kustbonis", mis on eestirootslaste kultuuriühingu ülesanne. Ja siin tahan ma osutada ühele vastusele. Meie tänane tegevus määrab, kas meil on oma järglastele näidata eestirootslust ainult väljasurnud liikide raamatus või võime neid juhtida väikese puhta allika juurde.

Ain Sarv

Rachel Carsons bok *Tyst vår* som utkom 1962 utlöste den gröna revolutionen. Än i dag kan man inte säga att allting är som det skall vara när det gäller miljövården. Det viktiga är dock att en förändring av tankesättet kommit till stånd under de tre gångna decennierna. Varje människa är i dag medveten om att hennes dagliga verksamhet kan hota den naturliga balansen. Fast naturligtvis beror det på personen i fråga om man tar hänsyn till detta.

Europa faller sönder och förenar sig igen. Stater med stabil demokrati går samman för att politiska gränser inte skall förhindra den ekonomiska utvecklingen. Delar av f.d. totalitära stater blir självständiga och i början förfaller deras strävanden liksom strida mot det allmänna närmandet mellan länderna. Men till att börja med måste de helt enkelt bygga upp egna stater, sedan kan också de gå samma väg mot förening.

Vad får denna förening för följd, när det blir möjligt att fritt röra sig över gränser och välja det land där man vill bo? Redan i dag är spänningen stor mellan ursprungsbefolkningen och invandrare t.o.m. i de länder där invandrarna är få. Vad skall man i så fall tycka om alla spänningar hos oss där invandrarna utgör en tredjedel, på sina håll en än större del av befolkningen. Därutöver har dessa invandrare inte kommit hit med vårt lands tillstånd och samtycke och bryr sig heller inte om de lokala behoven.

Hittills har det varit vanligt att individen har identifierat sig genom stat vars undersäte han är. Numera kommer det inte längre spela så stor roll var man bor. Det viktiga blir vad man är. Det är bara synd om dem som ännu definierar sin egen identitet utifrån "imperiets" villkor. I dag gäller det att definiera sig genom sitt folks kultur. Men om man inte känner den, om man enbart varit en kosmopolit?

Vi har haft en lång erfarenhet av förryskning. Dess syfte har inte varit att förvandla oss till ryssar, som representerar den ryska kulturen, utan i stället att förstöra vårt språk och vår kultur, att beröva oss vår nationella identitet. Vi har lärt oss hur vi skall försvara oss mot detta. Där emot saknar vi helt en skyddsmekanism mot den kulturfiendliga penningvärlden. I strävan efter ett mänskligare liv betraktar man allt det som kommer från penningvärlden som progressivt, även det som banaliserar oss liksom den kulturförstörelse som vi upplevt hittills.

Inom naturskyddet har vi uppnått den insikten att det är omöjligt att återställa en djur- eller växtart som försvunnit. Denna vetenskap har blivit allmän på trettio år. Jag ser fram emot en lika revolutionerande förändring i synen på människosläktets "ekologi", så att man börjar betrakta varje folkspilla som en enhet värd att skyddas och bevaras. Förhoppningsvis tar en sådan revolution inte så lång tid. Och då för intresset för rena kulturkällor till en regelrätt törst.

I det senaste numret av *Kustbon* behandlar Sven Salin frågan om estlandssvenska kultursamfundets uppgift. Det finns ett svar här - vår verksamhet i dag avgör om vi för våra efterkommande kan förevisa estlandssvenskheten bara i boken över utdöda arter eller om vi kan leda dem till en liten, klar och ren källa.

Ain Sarv

RAAMATUNÄITUS TALLINNAS JA UPPSALAS

Ain Sarv

Detsembri algul oli pidulik hetk Eesti Teaduste Akadeemia Teaduslikus Raamatukogus. Avati näitus "Rootslased Eestis aastani 1944", mille raamatukogu oli korraldanud koostöös Uppsala Ülikooli Raamatukogu ja Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga. Avamisele oli saabunud ka Uppsala Ülikooli Raamatukogu käsikirjade osakonna bibliotekaar Jüri Leps ja Rootsi kultuuritase Tallinnas Hans Lepp.

Näituse initsiaator ja põhikorraldaja Tallinnas, Teaduste Akadeemia raamatukogu baltika osakonna juhataja Tiiu Reimo oli kahjuks reisil ja pidi oma kätetöö tutvustamise avamisel usaldama teistele, aga sama osakonna põline töötaja Kyra Robert sai sellega suurepäraselt hakkama. Hiljem sain võimaluse näitust vaadata koos Tiiu Reimoga ja tema kommentaaride põhjal tahan tutvustada seda meie lugejatele, sest näitus sisaldas palju sellist, mis võib uudiseks olla ka kogenud uurijatele, rääkimata noortest huvilistest:

Tallinnas oli näitus lahti jaanuari alguseni ja viidi siis Rootsi, kus oli kogu veebruarikuu välja pandud Uppsala Ülikooli Raamatukogus. Tänu neile on olemas ka suurepärase näituse kataloog, kus lisaks pidulikele avasõnadele ja näituse eksponaatide andmetele on ka ilus ülevaade eestirootslastest meie seltsi auliikme professor Helmut Piirimäe sulest. Ja nüüd sõna Tiiu Reimole:

* * *

Kõigepealt ütlen, et raamatud on põhiliselt Teaduste Akadeemia Teadusliku Raamatukogu ja Uppsala Ülikooli Raamatukogu fondidest. Peale selle saime viis trükist Eesti Rahvusraamatukogust ja kaks trükist Haapsalu Muuseumi raamatukogust.

Haruldasematest asjadest on ehk esimese põhilise eestirootslaste ajaloo ja etnograafia uurija Carl Russwurmi käsikirjalised materjalid. Väljas on muidugi ka Russwurmi põhiteos, "Eibofolke ...", eesti keeles oleks see "Saarerahvas ehk rootslased Eestimaa rannikul ja Ruhnu saarel".

Kas "Eibofolke ..." käsikiri on ka siin või on see Uppsalas?

Ei, Russwurmi käsikirjade kollektioon on siin. Selles kogus on üks väga ilus sinise põhjaga lisaleht, kuhu on kleebitud kõik Vihterpalu pitsinäidised, mis Russwurm on küladest korjanud.

BOKUTSTÄLLNING I TALLINN OCH UPPSALA

av Ain Sarv

I början på december var det en högtidsstund på Estniska Vetenskapsakademiens bibliotek i Tallinn. Då öppnade man en utställning med rubriken "Svenskar i Estland fram till 1944", som biblioteket hade organiserat i samverkan med Uppsala universitets bibliotek och Samfundet för Estlandssvensk Kultur. I invigningen deltog även bibliotekarie Jüri Leps från Uppsala universitetsbiblioteks handskriftsavdelning samt den svenske kulturattachén i Tallinn Hans Lepp.

Tyvär var utställningens huvudorganisatör Tiiu Reimo - som är chef för Baltika-avdelningen vid akademiens bibliotek - bortrest och fick således alltså anförtro presentation av sitt arbete till andra. Men Kyra Robert från samma avdelning klarade det utmärkt. Senare fick jag tillfälle att tillsammans med Tiiu Reimo titta på utställningen och på grund av hennes kommentarer vill jag presentera utställningen för våra läsare eftersom den omfattade mycket sådant som kan vara av intresse även för erfaren forskare för att inte tala om unga intresserade.

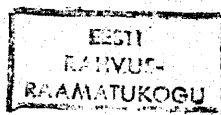
I Tallinn visades utställningen fram till början av januari och fördes sedan bort till Sverige där den visades under hela februari i Uppsala universitets bibliotek. Tack vare dem har vi också fått en förträfflig katalog av utställningen, vilken förutom de högtidliga öppningsorden och uppgifter om alla utställda föremål även har en fin översikt av estlandssvenskar som professor Helmut Piirimäe har skrivit. Men låt oss nu lämna ordet till Tiiu Reimo.

* * *

Till att börja med vill jag konstatera att de flesta böcker kommer från vetenskapsakademiens bibliotek och Uppsala universitets samlingar. Därutöver fick vi fem trycksaker från Estlands nationalbibliotek och två från Hapsals museum. Av de mera sällsynta verken bör man kanske framhålla arbeten av Carl Russwurm, den förste utforskaren av estlandssvenskarnas historia och folkliv. Vid sidan av hans arbeten i handskrivnen form finns också hans huvudarbete "Eibofolke ..." utställt.

Förvaras manuskriptet till "Eibofolke ..." här eller i Uppsala?

Samlingen med hans manuskript finns här. I denna samling finns ett vackert tillägsblad med blå grundton och på det finns alla exempel på knyplad spets som Russwurm själv samlat i byarna i Vippal.

I.1 Gcsindenamen auf Runö.

Häkennamen im J. 1688.

1. Cubias Hak, wovon Jurgon Ellerbusch und Heinrich Luoch Igel sühn.
2. Bonnas Hk. - a. Berthel Bengtson, b. Peter Bengtson.
3. Bergs Hk. - a. Olof Bergh, b. Jacob Thomson Bergh, c. Hans Flyas.
4. Bullers Hk. - a. Hans Mattson Buller, b. Hans Flyas.
5. Hans Casperson Bullers Hak.
6. Jöran Claes Hak.
7. Suschas Hk. - a. Staffan Jacobson, b. Heinrich Susch.
8. Olof Ellerbusch Hk.
9. Thomas Ellerbusch, wovon Jöran Bertilsson 2 R. (s. c. 1746) Land süh.
10. Hans Hagars Wov.
11. Hias Hk. - a. Hans Peterfon Hias, b. Schmid Jacob.
12. Hans Holingers Hk. - a. Kasper Otto süh 2 R. Land sühn.
13. Matts Hk. - a. Bertell Mattson, b. Peter Bertilsson, c. Isak Bertilsson.
14. Nogo Hk. - a. Hans Jacobson, b. Hans Peterfon.
15. Nylundas oder Neu-Bauer Hak. - a. Hans Jacobson Moys, b. Hans Peterfon Moys, c. Hans Bispa, d. Abraham Berg, e. Jacob Thomsson Berg, f. Staffan Jacobson.
16. Pafs Hk. - a. Casper Pafs, o. Jöran Ellerbusch.
17. Matts Persons und Jöran Persons Hk.
18. Ridders Hk. - Hans und Matts Ridder.
19. Roos Hk. - a. Isak Glabbas, b. Peter Glabbas.
20. Salomons Hk. - a. Ewert Oluffon, b. Jöran Ellerbusch.
21. Anders Skallehufwadh.
22. Pastorats Hak.

Gcsindenamen 1849.

a. Ganze Gcsinde:	Fa- mil- ien	Bevölnr 1849			
		m.	w.	Su.	
1. Anders Johan Hans	2	7	8	15	
2. Bonas Hans Anwe	2	8	6	14	
3. Bärens Isak Peter	2	8	8	16	
4. Bergs Peter Anders	2	16	10	26	
5. Bispa Matts	1	6	6	12	
6. Bullers Claes	1	7	8	15	
7. Dyuskas Hendrik	1	5	8	13	
8. Elderbusk Peter	1	8	7	15	
9. Hakars Niclaus Matts	2	8	9	17	
10. Hällingers Hendrik	1	7	6	13	
11. Isaks Thomas	1	13	9	22	
12. Idas Elias	1	9	10	19	
13. Kläs Isak Claes	2	10	8	18	
14. Mafs Anwe Peter	2	6	4	10	
15. Nickas Johan	2	9	6	15	
16. Nags Thomas Elias Bertel Peter Fredrik	2	10	6	16	
17. Pafs Anwe Peter	3	6	7	13	
18. Skällus Anwe Hendrik	2	10	8	18	
19. Stephens Anwe	1	8	6	14	
20. Yulas Anders	1	5	3	8	
b. Halbe Gcsinde:					
21. Kars Clement	1	3	4	7	
22. Kookas Hans	1	4	6	10	
23. Kooranz Johann	1	7	4	11	
24. Naggis Peter	1	7	6	13	
25. Päärs Johann	1	6	5	11	
26. Prouss Anwe	1	6	8	14	
27. Ullis Ulrik (Markus)	1	5	4	9	
Zwei ledigbliebe Gcsinde: Mellers (s. eingezogen)					
	1	3	2	5	
Summe:		40	207	182	389

Mis puudutab üht vanemat raamatut, Arvid Molleri 1755.a. Vesteråsis ilmunud lühikest kirjeldust Eesti- ja Liivimaast, kus on käsitletud ka rannarootslaste asualasid, siis see on paljuski vaid isiklikele emotsioonidele tuginev. Teaduslikku põhja tal ei ole ja tema andmed vajavad kõik kontrollimist.

Mollerist varasem on üks Risti kirikus Rootsi ja Taani vahel rahu sõlmimise puhul peetud tänujutlus aastast 1679. Selle tiitellehel on märgitud, et "jutlus tuleb ette lugeda esmalt rootsi ja siis eesti keeles mõlema koguduse kohal olles". Jutlusi on trükitis säilinud rohkemgi, aga see on kõige vanem trükitis meil siin Tallinnas, kus on mainitud eesti ja rootsi koguduse olemasolu.

Siin on ka Eestimaa rootslaste lauluraamat aastast 1767. Tiitellehel on öeldud, et see on uuesti välja antud. Millal esimene trükk võis olla, selle kohta ei ole ma leidnud andmeid ka üheski bibliograafias. Seda ei olnud ka Uppsalas.

Veel on siin Lutheri katekismus 1805. aastast rootsi keeles, mille on koostanud Tallinna rootsi-soome koguduse õpetaja Reinhold Johann Bönig ja ta on selle lõppu lisanud ka väikese omapoolse kirjutise ristiusu tähtsusest ja mõjust.

Jõululeht tuli meil üsna juhuslikult välja ja sellest ei ole Tallinnas üldse rohkem numbreid olemas. Leidub aga jõulutervitusi, meie raamatukogus küll vähe, aga rahvusraamatukogus on neid päris mitme aasta kohta olemas. Sisult on need jõulualbumid, sest nad sisaldavad jõulujutluse, paar luuletust, mõne kirjutise rannarootslastest ja veidi pilte. Neid koostas rootsi praostkond Eestis. Sellistest trükistest teame ainult leidude põhjal, mis on olemas. Nüüd, mil Eesti rahvusbibliograafiat koostades registreeritakse lisaks eestikeelsetele trükistele ka kõik ükskõik mis keeles Eestis ilmunud vanad trükised, peaksime esimest korda saama ülevaate olemasolevast.

Siin on veel väike raamatuke Eesti Rahvusraamatukogust - 1940.a. aastal ilmunud valik vaimulikke laule rootsi keeles - mida Uppsala Ülikooli raamatukogus ei ole. Neid pisitrükiseid ei ole üldse korjatud.

Järgmises vitriinis on Väike Pakri kirikule 1933. aastal kingitud piibel. Ilus punasest nahast kullatud löikega köide on tehtud spetsiaalselt Väike-Pakri kirikule, sees on trükitud lehed pühendusega ja kõigi nende nimedega, kes on selle kingituse jaoks annetanud.

Nüüd tuleb näituse uus osa, haridus ja kultuur. Siin tahaksin esile tuua väikest raamatut Rootsi Õpetajate Seltsi kümne aasta tegevuse ülevaatega, mida ka Uppsalas ei ole. Selles on lühikesed andmed kõikide rootsikeelsete koolide kohta Eestis - millal need avati, kes on seal õpetanud, kui palju seal on õpilasi olnud. Raamat on ilmunud 1929 ja selles on ka eluloolisi andmeid Läänemaa õpetajate kohta.

Pürksi kooli kohta on rohkem kirjutatud, need trükised ei ole nii haruldased. Huvitavad on Haapsalu rootsi gümnaasiumi õpilaste almanahhid Haapsalu muuseumi kogu-

När det gäller en av de äldsta bland böckerna, Arvid Mollers korta skildring av Estland och Livland som har utgetts i Västerås år 1755, i vilken författaren även behandlat de estlandssvenska bygderna, så bygger den dock i mångt och mycket på personliga emotioner och saknar ett vetenskapligt underlag och alla uppgifter i den behöver kontrolleras.

Ännu äldre är en tacksägelsepredikan som hölls 1679 i Kors kyrka i samband med att fred ingåtts mellan Sverige och Danmark. På dess titelblad står det att predikan skall läsas upp "först på Svenska och sedan på Estniska i bägge Församlingernas Närvaro". Det finns faktiskt fler predikningar bevarade i tryckt form. Detta är dock den äldsta trycksaken av denna sort här i Tallinn i vilken man omnämmt existensen av estniska och svenska församlingar.

Här finns också en psalmbok för estlandssvenskar från 1767. På titelbladet står det att det är en nyupplaga. När den första upplagan kan ha kommit ut, har jag inte funnit några uppgifter i någon bibliografin. Det finns inte heller i Uppsala.

Vidare finns här Luthers katekes från 1805 på svenska, som har sammanställts av kyrkoherden för den svenska och finska församlingen i Reval Reinhold Johann Bönig som till boken har bifogat en egen skrift om den kristna trons betydelse och inflytande.

Julidningar utgavs i Estland tämligen irreguljärt och av dem har man i Tallinn inte mer exemplar kvar. Däremot så finns julhälsningar bevarade, visserligen i ganska liten utsträckning på vårt bibliotek, men på nationalbiblioteket finns det flera årgångar. Till sitt innehåll så är de ett slags julalbum, eftersom de innehåller en julpredikan, ett par dikter, några skrivelser om estlandssvenskar och lite bilder. De sammanställdes av den svenska prostexpeditionen i Estland. Hittills vet vi det lilla vi gör, om dem, endast utifrån de fynd som man upptäckt. Nu när man håller på med att sammanställa en nationalbibliografi och registrera - utöver estniskspråkiga trycksaker - också andra trycksaker som utkommit i Estland på vilket språk som helst, så borde vi antligen få en översikt av det som finns.

Här finns ännu en liten bok från Nationalbiblioteket - ett urval av andliga sånger på svenska från 1940, som inte finns på Uppsala universitets bibliotek. Ingen har hittills brytt sig om att samla sådana små tryckalster.

I nästa monter finns en bibel som skänktes till Lilla Rågös kyrka år 1933. Det vackra bandet av rött läder och med förgyllt snitt är specialtillverkad, inne i bibeln finns det bladen med dedikationer och namnen på alla dem som har donerat pengar till gåvan.

I utställningens nästa del som är tillägnad utbildning och kultur skulle jag vilja rikta särskild uppmärksamhet på en liten bok med en översikt över svenska lärafnas riksförenings tioåriga verksamhet, en bok som f.ö. inte

dest. Enne sõda oli traditsiooniks, et igal endast lugupidaval gümnaasiumil oli oma almanahh. Kui aastal 1931 Haapsalu rootsi gümnaasium alles avati ja sinna läksid küllalt väikesed poisid, siis tuleb tõsiselt tunnustust avaldada, et nad juba 1937 täiesti sisukate oma almanahhideni on jõudnud.

Õpikuid eriti palju väljas ei ole. Puudub Spuhli koostatud esimene eesti keele õpik rootslastele, mis ilmus Haapsalus 1920. Kahjuks pole seda leitud ei Rootsis, Soomes ega Eestis. Esimene siin on 1924 Nurmiku koostatud "Eesti keele õpperaamat" kõigile Eesti muulastele.

Rootsi keele õpikud siin on Nils-Herman Lindbergilt ja Greta Wieselgrenilt, mõlemad on töötanud ülikooli juures. Lindberg leidis, et siinsed rootslased ei õpi õiget rootsi keelt ja nende oma keel on kolkakeeleks jäänud, seepärast on tarvis neile teha üks korralik õpik ja rohkem riigirootsi moodi õpetada. Eesti Haridusministeerium lubas mõlemaid õpikuid kasutada.

Edasi tuleb 1941. aastal ilmunud Tomas Gärdströmi lugemik keskastmele, samasugune oli ka algastmele. Gärdström oli Vormsis õpetaja. Keskastme lugemikus on rootsi lugemispalade kõrval toleaeagsete nõuete järgi rootsi keelde tõlgitud ka lugusid Lenini lapsepõlvest, Stalini seminariaas-taist ja muud secsugust. Aga ega see Gärdströmi päästnud, 1941. aastal ta arreteeriti ja tema saatuse on meile teadmata. Ega toleaeagsed eestikeelseidki õpikud teistmoodi ei olnud.

Järgmises vitriinis on põhiliselt juttu kalendrist ja eesti-rootsi kultuuritegelastest. Kalender hakkas ilmuma 1903 aastal ja aluse panid talle Läänemaa eestirootsi tegelased Johan Nyman ja Hans Pöhl. 1903. aasta number on olemas Uppsalas. Eesti Rahvusraamatukogus on kõige vanem kalender aastast 1908 ja see on siin ka väljas. Kalendritest on enamik puudu. Tallinnas on olemas 1908, 1909, 1918, 1939, 1940 ja 1943. Viimase kalendri koostas juba Andreas Stahl ja avaldas selles ka ülevaate eestirootslaste saatusest esimese nõukogude aasta jooksul, ühingute ja koolide sulgemisest ning kooliõpetajate saatusest. Õnnetuseks jäid peaaegu kõik eestirootslaste majad 1944. aastal tühjaks. Kui uustulnukad leidsidki põõningult või mujalt mõne vööras keeles trükise, siis ei pidanud nad seda millekski ja kartsid pealegi, et järsku on need hoopis keelatud asjad.

Edasi tulevad näidised ajalehtedest. "Kustbon" hakkas ilmuma 1918, meie raamatukogus on esimene aastakäik 1920. aastast ja viimane number 20. juulist 1940. Selles on ka juba kirjutatud Naissaare ja Pakrisaarte viimastest jumalateenistustest ja sellest, kuidas inimesed peavad sealt ära kolima. Tean, et aastal 1940 pidi hakkama ilmuma rootsi-keelne ajaleht "Sovjet Estland", aga seda ei ole küll Tallinnas ühtegi numbrit.

Kas sõjaeelsest ajakirjandusest on süstemaatiliselt uuritud, et saaks leida kõik eestirootslasi käsitlevad artiklid?

Natukene aitab siin "Eesti ajaloo ja bibliograafia ülevaade", mis ilmus aastate kaupa Eesti ajal ja kus ajaloo,

finns i Uppsala. I den finns det också korta uppgifter om alla svenska skolor i Estland - när de öppnades, vilka som har varit lärare där, hur många elever har man haft. Och i slutet finns också biografiska uppgifter om lärare i Läänemaa.

Om Birkas skola har det skrivits tämligen mycket, dessa trycksaker är inte så unika. Mycket mer intressanta är elevtidsskrifter från det svenska gymnasiet i Hapsal, som kommer från Hapsals museums samlingar. Före kriget var det en tradition att varje gymnasium med självaktning utgav en egen tidskrift. När svenska gymnasium öppnades i Hapsal 1931 var det ju rätt små pojkar som började gå där, därför måste man erkänna deras arbete desto mer som de redan 1937 var i stånd att ge ut egna seriösa och innehållsrika tidskrifter.

De läroböcker som finns utställda, är inte så många. T.ex. så fattas Spuhls första lärobok i estniska för svenskar, som 1920 utkom i Hapsal. Tyvärr har man inte funnit den vare sig i Sverige, Finland eller Estland. Den första är därmed Nurmiks "Lärobok i estniska språket" från 1924 som är avsedd för alla icke-ester i Estland.

Läroböcker i svenska som finns här har författats av Nils-Herman Lindberg och Greta Wieselgren, båda arbetade vid universitetet. Lindberg ansåg att estlandssvenskar inte lär sig riktig svenska och att deras språk har förvandlats till ett bygdemål. Därför tyckte han nödvändigt att skriva en ordentlig lärobok och undervisa dem på ett rikssvenskt sätt. Estlands utbildningsministerium godkände båda böckerna som läromedel.

Vidare följer Tomas Gärdströms läsebok för mellanstadiet från 1941, en liknande fanns också för lågstadiet. Gärdström var lärare på Ormsö. I mellanstadieläseboken finns det i enlighet med tidens krav, vid sidan av de svenska läsestyckena - även historier om Lenins barndom, Stalins år vid prästseminariet och andra dylika texter. Men detta räddade inte Gärdström. 1941 arresterades han, och vi saknar alla uppgifter om hans fortsatta öde. Inte heller estniska läroböcker var annorlunda på den tiden.

I följande monter berättas det om almanackor och estlandssvenska kulturpersonligheter. Almanackor började utges 1903 av de estlandssvenska kulturgestalterna Johan Nyman och Hans Pöhl. 1903 års almanacka finns i Uppsala. Den äldsta estlandssvenska almanackan på Nationalbiblioteket i Tallinn är från 1908 och den finns utställd här. Dock fattas de flesta almanackor. I Tallinn har man förutom 1908 års almanacka följande år representerade: 1909, 1918, 1939, 1940 och 1943. Den sistnämnda almanackan sammanställde Andreas Stahl och i den publicerade han också en översikt av estlandssvenskarnas öde under det första sovjetiska året, om stängning av skolor och föreningar, om lärarnas öde. Dessvärre så blev nästan alla estlandssvenska hem öde 1944. När nykomlingarna på vindar eller någon annanstans hittade trycksaker på

etnograafia ja keele osas on kõik tähtsamad artiklid ajakirjanduses bibliografeeritud, aga seal on suured augud. 1918-24 on andmed täiesti olemas, sealt edasi kuni 1940. aastani on see osa perioodikast täiesti läbi vaatamata.

Nüüd jõuame Tartu Ülikooli juures tegutsenud Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsini. Oleme siin välja pannud Per Wieselgreni ülevaate seltsi kahe esimese aasta tegevusest. See on ilmunud seltsi aastaraamatus "Svio-Estonica", mis hakkas ilmuma aastal 1934. Seltsi arhiivmaterjalide ja esemete huvitav kogu on üle antud ülikooli raamatukokku. Akadeemilise Eesti-Rootsi seltsi kogu tegevus tuleks läbi uurida ja arhiivmaterjalid läbi vaadata, aga seda ei ole keegi senini teinud.

Jätukub lk. 26

Tiitelleht rahujutlusele Risti kirikus, 1679.
Tiitelbladet till fredsprelikan i Kors kyrka, 1679.

Tiitelleht lauluraamatust rootsi kogudustele Eestis, 1767.
Tiitelbladet ur psalmboken för svenska församlingar i Estland, 1767

främmande språk så brydde de sig inte om dem och de var dessutom rädda för att det var fråga om något förbjudet.

Vidare finns det exempel på tidningar. "Kustbon" började utkomma 1918, i vårt bibliotek är den äldsta årgången från 1920 och det sista numret från 20 juli 1940. I den har man redan skrivit om de sista gudstjänsterna på Nargö och Rågöarna, och om hur änniskor fick flytta därifrån. Jag känner till att år 1940 började en svenskspråkig tidning Sovjet Estland utges, men av detta finns det inte ett enda nummer i Tallinn.

Har någon studerat förkrigstidens tidningar och tidskrifter systematiskt, så att det skulle vara möjligt att finna alla artiklar som handlar om estlandssvenskarna?

Lite hjälp får man här av "En översikt av Estlands historia och bibliografi", som utgavs årsvis under självständighetstiden och där alla viktigare artiklar om historia, folklivsforskning och språk finns bibliograferade, men där finns stora luckor. Från 1918-24 finns alla uppgifter, men vidare, fram till 1940 har ingen gått genom den delen av tidningar och tidskrifter.

Forts. på sidan 26

En Christelig Tacksägelse Predikan/

Förmedelst then slutna **F R E D E R** /
emillan Christenhetens Potentater,

Aff den ~~22~~ Pf: v. 6. 7. 8. 9

Efter vår Allernådigste Konungs Befalning sammandragen och affkrumati Kors Riditjan / den 22. Decembris, Anno 1679. förlt på Swenska / och sedan på Estniska / i bägge Församlingarnas Märvaro aff des Ord ~~22~~ Själde.
Samlad /

Gabriel Gabrielson Herlino.

~~22~~ 6. v. 2. 3. 4.

Lät sig icke tyckta förfloof wara / så at tu straffar hwar Man / at ditt Löff icke förfalnar. Och tijn Frucht förderwas / och tu een gång warden som ett tort Teck: Ty een sådan förfäfflig Menniska / stadar sig seiff och warden sinom Omwännom till Spott.

~~22~~ 22 / tryckt hos Christoff Brendelen Gymn. Boottz.

12.

Then Swenska Psalmboken,

med the stycker / som ther til höra / och på följande sida uptefnade finnas,

nöddorffteligen förbättrad / och til Swenska Församlingarnas
tjänst

utti **Estland**

å nyo uplagd
år 1767.

~~22~~ 22 / tryckt hos Jacob Johans Köblers Enka.

AASTAKOOSOLEK

ÅRSMÖTET

29. märtsil oli Haapsalus seltsi aastakoosolek. Võõrustajaks oli jälle Wiedemanni-kool. Nende ajalooline maja on meile väga omaseks saanud. Olgu neile siinkohal öeldud lahkuse ja vastutulelikkuse eest suur tänu.

Juhatus kartis, et kõrgete sõiduhindade pärast jääb aastakoosolekust osavõtt väikeseks, aga seda ei juhtunud. Kohal oli umbes 150 seltsi liiget Eestist ja kaks välisliiget Soomest: Lars Nyblom koos abikaasaga ja Fredrik Forsberg. Svenska Odlingens Väneri esindajana oli kohale sõitnud Herbert Stahl.

Koosoleku algul mälestati seltsi liikmeid, kes meie hulgast lahkunud - Armas Luige, Harald-Ivar Joon, Johan Ollin ja Elin Ahlberg, ning viimast osmussaariast Fredrik Brusi.

Seltsi esimees Ain Sarv andis ülevaate seltsi tegevusest läinud aasta jooksul. Meenutati Haapsalu Rootsi Gümnaasiumi juubelit, Ruhnu ja Pakrilahe päevi, Osmussaare külastamist, õpetajate seminari ja Lucia-pidu. Kõneldi ka muredest ja tegemist ootavatest töödest. Seltsi majandusasjadest rääkis revident Ella Sirel.

Tervitusi soomerootslaste poolt tõi Fredrik Forsberg. Svenska Odlingens Väneri poolt tervitas Herbert Stahl ja soovis, et kahe seltsi koostöö sama hästi edeneks, kui seni.

Koosolekul valiti seltsi uueks esimeheks Ervin-Johan Sedman ja aseesimeheks Vive Kari. Valiti ka uus vanematekogu ja revidendid.

Otsustati, et seltsi liikmemaks tegevusaastaks 1992-93 on üks protsent ühe kuu sissetulekust.

Aastakoosoleku perenaiste ja korraldajate poolle olid Agneta Tomingas, Kai Tennisberg ja Maret Järveots. Neile ja nende abilistele suur tänu.

"RONOR" soovib seltsi uuele esimehele ja aseesimehele ning vanematekogule jõudu ja tarkust, et rootslus Eestimaal ei kaoks.

* * *

Vanematekogu valis endale kaks oldermani: Toivo Tomingas ja Kullo Remme. Vanematekogu sekretär on Epp Mitt.

Uude juhatusse kuuluvad lisaks esimehele ja aseesimehele veel Astrid Feodorov, Svea Saarlo, Rüüd Kamarik, Kai Tennisberg, Anu Mätlik, Einart Seeman ja Ain Sarv.

Den 29 mars hölls i Haapsalu samfundets årsmöte. Det var återigen Wiedemann-skola som fick stå värd för mötet. Vi upplever skolans anrika byggnad nästan som vårt hem. Därför vill vi här rikta ett stort tack till skolan för dess vänlighet och tillmötesgående.

Styrelsen befarade faktiskt (på grund av höga resekostnader) att deltagandet i årsmötet skulle bli blygsamt, men så var inte fallet. På plats fanns ca 150 medlemmar från Estland samt två utlandsmedlemmar från Finland: Lars Nyblom med fru och Fredrik Forsberg. Som representant för Svenska Odlingens Väner hade Herbert Stahl anlänt.

Mötet började med en minnesstund, tillägnad de medlemmar som lämnat oss sedan förra årsmötet: Armas Luige, Harald-Ivar Joon, Johan Ollin och Elin Ahlberg samt den siste odensholmbon Fredrik Brus.

Samfundets ordförande Ain Sarv rapporterade om samfundets arbete under året som gått: om jubileet av Svenska gymnasiet i Hapsal, Runödagarna och Rågöviksdagarna, besöket på Odensholm, lärarseminariet och Luciafesten. Men också om problem och arbetsuppgifter som skall skötas. Om samfundets ekonomi talade Ella Sirel.

Hälsningar från finlandssvenskar framfördes av Fredrik Forsberg, medan Herbert Stahl hälsade från SOV och uttryckte sin önskan om att samarbetet mellan de två föreningarna även i fortsättningen kommer att fungera lika väl som hittills.

Årsmötet valde Ervin-Johan Sedman till samfundets nye ordförande, viceordförande blev Vive Kari. Mötet valde också ett nytt äldstes råd och nya revisorer.

Man bestämde att medlemsavgift för verksamhetsår 1992-93 blir en procent av en månads inkomster.

Värdinnor för årsmötet var Agneta Tomingas, Kai Tennisberg och Maret Järveots och vi vill tacka dem och deras medhjälpare.

RONOR tillönskar den nye ordföranden och viceordföranden samt de äldstes råd styrka och klokhets för att svenskheten i Estland skall inte försvinna.

* * *

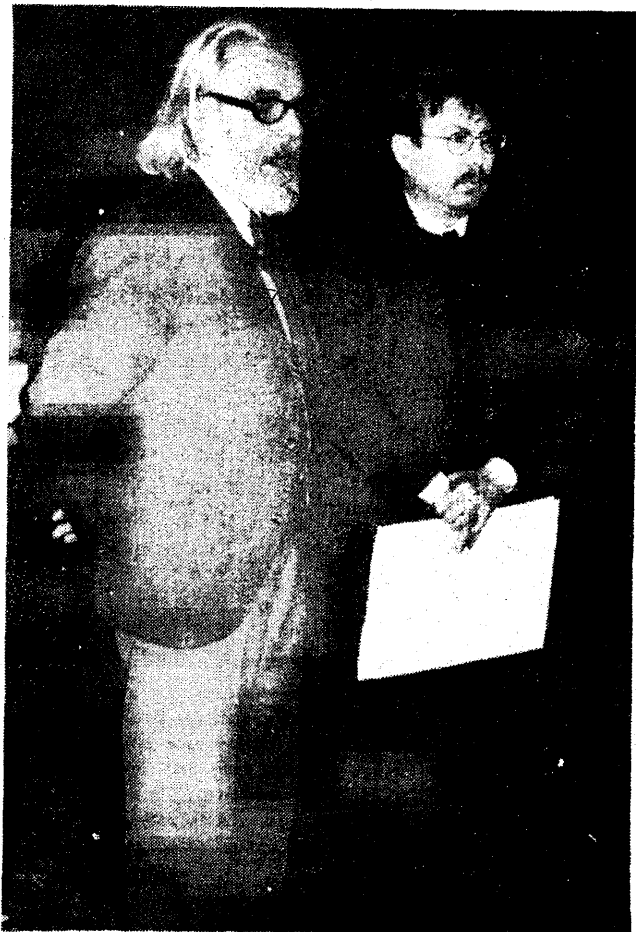
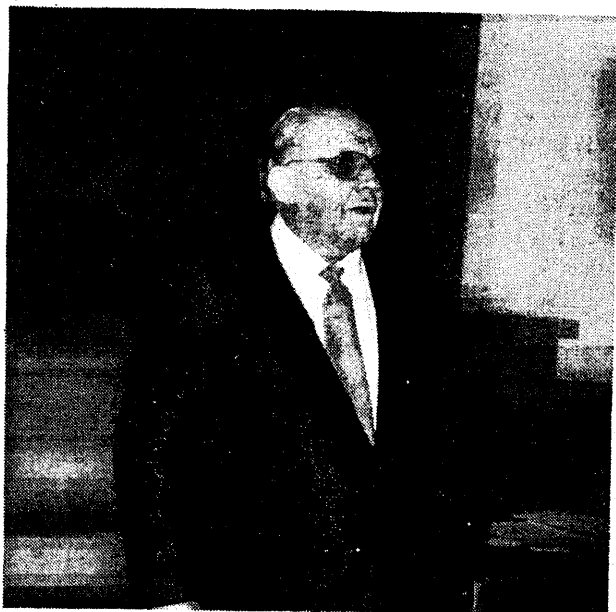
De äldstes råd valde Toivo Tomingas och Kullo Remme till äldermän, rådets sekreterare är Epp Mitt.

Förutom ordföranden och viceordföranden sitter i den nya styrelsen Astrid Feodorov, Svea Saarlo, Rüüd Kamarik, Kai Tennisberg, Anu Mätlik, Einart Seeman och Ain Sarv.

Pilte aastakoosolekult • Bilder från årsmöte

- Svenska Odlingens Väneri poolt tervitas Herbert Stahl. *Herbert Stahl hälsade från Svenska Odlingens Väner.*
- Seltsi uus esimees Ervin-Johan Sedman koos seltsi välisliikme Fredrik Forsbergiga, kes esindas ka meie koostööpartnereid Soomes. *Nuvald ordförande Ervin-Johan Sedman tillsammans med utlansmedlem Fredrik Forsberg som också representerade våra samarbetsorganisationer i Finland.*

KÜÜDITAMINE VORMSIL

Allan Jaarma

Vello Salo allikapublikatsioon "Population losses in Estonia June 1940 - August 1941", vol. I, Maarjamaa Publications, Canada, 1989 toob ära Eesti Vabariigis elanud rahvuste saatust kajastavad arvud nimetatud ajavahemikul. Rootslaste kohta loeme järgmist:

arreteeriti või tapeti	26 (neist 21 meest)
küüditati	42 (neist 24 meest)
mobiliseeriti	392 meest
viidi ära tegevväelastena	47 meest
viidi ära ametikohustuste täitmiselt	19 meest
jäljetult kadus	3 (neist 2 meest)
<hr/>	
Kokku	529 (neist 505 meest, 24 naist)

V.Salo publikatsiooni statistiliste tabelite näol on tegemist ZEV-i (Zentralstelle zur Erfassung der Verschleppten Esten = Ära viidud Eestlaste Otsimise ja Tagasitoomise Keskus) 1944 aastaks selgunud lõplike andmetega. Neisse tuleb suhtuda kriitiliselt, kuna sealseid arve on raske kontrollida. Pole teada, kas ZEV suutis oma ankeetidega koguda andmeid kõigi Eestis elanud rootslaste kohta. ZEV-i nimekirjale ja statistikale peab lõpliku hinnangu andma uurimistöö.

Järgnevalt esitan hetkeseisu Vormsi valla kohta. Teiste Läänemaa eestirootsi alade kohta on andmed ebakindlamad ja ainuüksi nime järgi on raske otsustada rahvuse üle. Küüditatud vormslaste nimed olen võtnud V.Salo publikatsiooni nn. Helsingi nimekirjast ja ajalehest "Lääne Sõna", mis ilmus 1942-44 Haapsalu. Kolmas allikas on kultuuriühingu "Svenska Odlingens Vänner" (SOV) arhiiv ja selle liikmeilt saadud andmed. Suur tänu Greta Hamrénile, Maria Wallinile, Anders Stenholmile, Hans Selinile, Hugo Mickelinile ja teistele.

Stud. hist. Allan Jaarma on viimasel ajal avaldanud mitmeid artikleid Läänemaaalaste saatuse kohta punase terrori aastail. Loodame autorilt täna ilmuvale artiklile järke ka teiste eestirootsi alade kohta. Lugejalt ootame aga kommentaare avaldatu kohta ja mälestusi neist aegadest, mida me heal meelega avaldaksime. Küsimused, märkused ja täpsustused palume saata artikli autorile aadressil

Kuuse 26-25, EE-3170 Haapsalu.

DEPORTERINGEN PÅ ORMSÖ

av Allan Jaarma

Vello Salos källpublikation "Population Losses in Estonia June 1940 - August 1941", vol. I, Maarjamaa Publications, Canada, 1989, anför också siffror som belyser ödet för de olika nationaliteterna som fanns i Estland under perioden i fråga. Om svenskarna kan vi läsa följande:

arresterade eller mördade	26 (därav 21 män)
deporterade	42 (därav 24 män)
mobiliserade	392 män
bortförda som aktiva	47 män
bortförda från tjänstförrättning	19 män
försvunna spårlost	3 (därav 2 män)
<hr/>	
Totalt	529 (därav 505 män, 24 kvinnor)

De statistiska tabellerna i Vello Salos publikation återspeglar uppgifter från ZEV (Zentralstelle zur Erfassung der Versschleppten Esten - Centrum för registrering av deporterade ester). Deras siffror bör man ställa sig lite kritisk till, eftersom det är omöjligt att där kontrollera alla uppgifter. Det är okänt om ZEV med sina enkäter kunde samla uppgifter om alla svenskar som var bosatta i Estland. Först efter fortsatta efterforskningar kan man göra en slutgiltig värdering av ZEV-s namnlistor och statistik.

Härnedan presenteras de uppgifter som man för tillfället har över Ormsö kommun. Uppgifter om övriga estlandssvenska bygder i Läänemaa är mera osäkra och det är svårt att enbart utifrån namnet dra några slutsatser om nationalitet. Namnen på deporterade Ormsöbor har vi tagit från den s.k. Helsingfors-listan i Vello Salos publikation samt från tidningen Lääne Sõna som utkom i Haapsalu 1942-44. Den tredje källan är Svenska Odlingens Vänners arkiv och uppgifter som vi fått från dess medlemmar. Ett stort tack till Greta Hamrén, Maria Wallin, Anders Stenholm, Hans Selin, Hugo Mickelin och andra.

Stud. hist. Allan Jaarma har i senare tid publicerat flera artiklar om människornas öde under den röda terrorn. Vi hoppas att i fortsättningen få liknande artiklar också om andra estlandssvenska orter. Från läsaren väntar vi kommentarer till artikeln samt minnen från de åren, som vi gärna skulle vilja publicera. Var god och sänd frågor, anmärkningar och preciseringar till författarens adress

Kuuse 26-25, EE-3170 Haapsalu, ESTLAND.

Neljandaks ja olulisemaks allikaks on Tallinnas, endises KGB arhiivis asuvad arreteeritute ja küüditatute isiklikud kriminaaltoimikud. Arhiivi töötajate väidete kohaselt ei ole neil 1941.a. juunis ja juulis arreteeritute ja küüditatute valmis nimekirju. Algse nimekirja koostamine toimus seepärast esimese kolme allika põhjal. Arhiivis kontrollisin ja parandasin nimekirja isikute kaupa. Saja-protsendiliselt täpse nimekirjani on raske jõuda, kuna kõiki nimesid ei õnnestu leida, osa leitud nimede kohta puuduvad aga arhiivis andmed ja tugineda saab vaid esimesele kolmele allikale. Küüditamise põhjustest ja üksikutest kriminaalasjadest võib täpsemalt lugeda ajakirja "Läänemaa" esimeses numbris.

Saaremaal, Hiiumaal ja Vormsil oli kaks küüditamist 14. juunil ja 1.-3.(4?) juulil. Mälestuste järgi viidi vormslased mõlemal korral Sviby sadamast Haapsalu Vana-sadamasse mootorpaadil "Svealand". Edasi viis tee Haapsalu raudteejaamas ootavatesse trellitatud vagunitesse ja sõit läks Tallinna. Teise küüditamisega viidi naised-lapsed Harku laagrisse, kust kõik küüditatud vormslased vabastati augustis koos teistega. Kõik nad läksid Rootsi. Praegu elab neist kümme.

Mõrvatud

Mõrvatuks julgen arvata kalur **Johan Bergströmi**, kes H. Mickelini sõnul tabati mandrile asununa punaste poolt maja läbiotsimisel ja olevat hanguga surnuks torgatud, kui oli peitu pugunud.

Ferdinand Kask (sünd. 23/10 1913, Sviby Erkorsa) oli 1940-41 miilits Noarootsis, läks metsa varjule ja mõrvati Tahukülas 13.juulil 1941.

Arreteeritud ja teadmata kadunud

Anders Vikström (sünd. 1871, Sviby Norjasa) oli kalakaupmees ja sumplaevade omanik. 1940 olevat ta kalanduskoosoleku ettekäändel Haapsallu kutsutud. Vanas sadamas, A.Jõebe kaupluse juures olevat ta vahistatud. Arhiivitoimiku andmeil arreteeriti ta 2.detsembril 1940. Oli Tallinnas vanglas, 28/5 1941 mõistis erinõupidamine talle viis aastat asumist Usbeki NSV-s. Edasised andmed puuduvad.

Talupidaja **Anders Svedberg** (Saxby?) jäi kadunuks. Ta oli EV ajal vangi mõistetud ja punasel aastal ta jäljed kadusid.

Jaan Bergström (sünd. 1916-17 ?, Söderby) olevat olnud kirikla saunas vangis koos Lars Rosenbladi noorema vennaga. Edasised jäljed kaovad.

Den fjärde och viktigaste källan är dossier av arresterade och deporterade i KGB-arkivet i Tallinn. Enligt dess medarbetare, finns inga kompletta listor över de som arresterades och deporterades i juni och juli 1941. Därför sammanställdes den ursprungliga listan utifrån de tre första källorna. I arkivet kontrollerades och korrigerades namnlistorna personvis. Det är svårt att få en hundra procent exakt namnlista eftersom det är omöjligt att finna alla namn, och beträffande en del namn så fattas alla uppgifter i arkivet och därför kan man bara bygga listan på de tre första källorna. Om orsakerna till deportering och enskilda fall kan man läsa i tidskriften Läänemaa första nummer.

På Ösel, Dagö och Ormsö genomfördes två deporteringar - den 14 juni och den 1-3 (4?) juli 1941. Enligt de berörda berättelser fördes ormsöbor bort, vid de båda tillfällena med motorbåten Svealand från Sviby hamn till gamla hamnen i Hapsal. Vidare gick färden till Hapsals järnväggstation där vagnar med gallerförsedda fönster stod och väntade. Därifrån fortsatte resan till Tallinn. Under den andra deporteringen fördes kvinnor och barn till lägret i Harku, där alla ormsöbor i augusti släpptes fria tillsammans med de övriga. De reste alla till Sverige och i dag finns tio av dem vid liv.

Mördade

Jag vågar betrakta fiskaren **Johan Bergström** som mördad. Han upptäcktes enligt H.Mickelin vid en husundersökning på fastlandet, dit han hade flytt. Han skall ha stuckit till döds med en högaffel i sitt gömställe.

Ferdinand Kask (f. 23/10 1913, Sviby Erkorsa) var 1940-41 milis på Nuckö, gömde sig i skogen och mördades i Tahuküla den 13 juli 1941.

Arresterade och spårlöst försvunna

Anders Vikström (f.1871, Sviby Norjasa) var fiskhandlare och ägare till sumpfartyg. 1940 lär han ha kallats till Hapsal under förevändning av ett möte om fiskeri. Han skall ha anhållits utanför A.Jõebes handelsbod i gamla hamnen. Enligt hans dossié i arkivet arresterades han den 2 december 1940. Han var i fängelset i Tallinn, och dömdes av s.k. specialmöte den 28/5 1941 till fem års förvisning till Usbekiska SSR. Vidare uppgifter saknas.

Gårdsägare **Anders Svedberg** (Saxby?) försvann. Han hade dömts till fängelse under Republiken Estlands tid och under den röda perioden försvann spåren efter honom.

Jaan Bergström (f.1916-17?, Söderby) skall ha suttit häktad i prästgårdens badstuga tillsammans med Lars Rosenblads yngre broder. Vidare spår föreligger ej.

Mobiliseeritud

SOV arhiivi andmeil mobiliseeriti (21/7 ja 23/8 1941) Vormsi 114 meest, kellest tuli koju 34. "Lääne Sõnas" jõudis 1942. aastal ilmuda 83 nime. Läänemaalt mobiliseeritute tähestikuline nimekiri katkes peale 46. lehenumbrit (15.aug.). Vormslastest oli viimane nimi Karl Nyman. SOV nimekirjale lisandus ajalehest 16 nime. Koguarvu 130 tuleb suhtuda ettevaatlikult. 13.juuni 1944 "Lääne Sõna" toob Vormsi valla kogukaotuseks punasel aastal 1940-41 240 inimest. Rohkemat ei öelda, kuid ilmselt on sellesse haaratud eespool tabelis mainitud kuus kategooriat. Milliseks kujunes sel juhul 80 inimese saatus?

Küüditatud

Kõige suuremaks "süüks" loeti Vabadussõjas, Kaitseliidus ja Isamaaliidus osalemist, tähtsamatel kohtadel ja politseis töötamist ning talu või ettevõtte omamist, kus kasutati palgatööd. Näiteks Lars Rosenbladi süüdistati Vene Föderatsiooni kriminaalkodeksi § 58-4 alusel selles, et ta kuulus 1934-38 kontrevolutsioonilisse organisatsiooni "Kaitseliit", oli osanik laevaomanike firmas ja pidas Hullos pansionaati. NKVD erinõupidamine mõistis talle kaheksa aastat laagrit.

Küüditatute andmed on koondatud tabelitesse. Ruumi kokkuhoiu pärast on tabelid ainult rootsi keeles.

Küüditatud 14. juunil 1941

Efter-, för- och fadersnamn	Födelse-år	Dåvarande hemvist	Social ställning före 1940	Förvisningsort och straff	Åter-vände? När	Dödstitid, -ort och omständigheter
Rosenblad Lars Johan	1909	Hullo Nybondasa	pensionatägare	Sevurallag. 8 år i läger	Nej	11/6 1963 i läger i Sverdlovsk-oblast
Rosenblad Maria Anders	1912	Hullo Nybondasa	hemmafru	Förvisad till Kirov-oblast. Fängslades hösten 1942 för att ha plockat betor från redan skördad åker	Nej	24/7 1943
Väeden Karl Kaarel	1881	Godset Magnushof	gårdsägare och handlare	Sevurallag. Förvisad för 5 år till Krasnojarsk-krai	Ja 1946	1948 på Ormsö
Väeden Lovise Gustav	1887	Godset Magnushof	bondhustru	Förvisad till Kirov-oblast	Nej	begravd i Volkov
Väeden Leo Kaarel	1881	Godset Magnushof och Hullo	handlare		Nej	13/4 1942 arkebuserad i Sosva läger i Sverdlovsk-oblast
Väeden (Enkel) Katarina Gertrud	1903	Godset Magnushof		Förvisad till Kirov-oblast	Nej	begravd i Volkov
Laderman (Enkel) Gertrud	1873	Godset Magnushof			Nej	uppäten av vargar ?

Mobiliserade

Enligt SOV-s arkiv mobiliserades 21/7 och 23/8 1941 på Ormsö 114 man. av vilka 34 återvände hem. I tidningen Lääne Sõna av 1942 hann man publicera 83 namn. Listan över de som mobiliserats från Läänemaa avbröts efter tidningens 46 nummer (15 augusti). Av ormsöborna var den siste på listan Karl Nyman. SOV-s lista fick från tidningen ett tillskott på 16 namn. Den sammanlagda siffran 130, bör betraktas med en viss försiktighet. Lääne Sõna av den 13 juni 1941 anger att Ormsö kommuns totala förlust 1940-41 var 240 personer. Det finns inga förklaringar men uppenbarligen ingår i denna siffra de sex kategorier som finns omnämnda i den första tabellen. Vilket öde drabbade i så fall de övriga 80 personerna?

Deporterade

Som största "skuld" betraktades deltagande i Frihetskriget, Hemvärnet och Fosterlandsförbundet, arbete på viktigare poster och inom polisen samt att ha ägt en gård eller företag där man använde betald arbetskraft. T.ex. Lars Rosenblad åtalades på grundval av Ryska federationens brottsbalk, § 58-4, för att han under åren 1934-38 varit medlem i Hemvärnet, var delägare i ett rederi och drev ett pensionat i Hullo. NKVD-s s.k. specialmöte dömde honom till åtta år i läger.

Uppgifter om de deporterade finns i tabellerna. För att spara plats är tabellerna bara på svenska.

Deporterade den 14 juni 1941

Küüditatud 3. juulil 1941

Deporterade den 3 juli 1941

Efter-, för- och fadersnamn	Födelseår	Dåvarande hemvist	Social ställning före 1940	Förvisningsort	Återvände?	Nuvarande hemvist	Dödstid, -ort och omständigheter
Alros Anders Anders	3/1 1910 (16/1)	Hullo Hansasa		?	Nej		1/3 1942 i Irkutsk, av enterit
Berggren Johan Hans	6/4 1897 (12/4 ?)	Hullo	skolföreståndare och lärare i Norrby	?	Nej		?
Berggren Katarina	31/12 1900	Hullo	lärare i Norrby		Ja, från Harku	Sverige, sedan 21/7 1943	
Berggren Ingrid-Frideborg Johan	10/11 1928	Hullo			Ja, från Harku	Sverige, sedan 21/7 1943	
Gårdström Johan Maria	25/3 1908	Hosby Martesa	predikant	?	Nej		?
Gårdström Tomas Johan	16/12 1905	Hullo	lärare i Hullo	?	Nej		?
Gårdström Maria	18/5 1907	Hullo	hemmafru		Ja, från Harku	Sverige, sedan 27/11 1943	
Gårdström Gunvor Tomas	15/7 1935	Hullo			Ja, från Harku	Sverige, sedan 27/11 1943	27/12 1958 i Stockholm
Nyman Anders Anders	11/12 1904	Hullo	skolföreståndare och lärare i Hullo	?	Nej		30/3 1943
Nyman Ragnhild	14/10 1907	Hullo	lärare i Hullo		Ja, från Harku	Sverige, sedan 16/9 1944	5/1 1956 i Eskilstuna
Nyman Börje-Anders Anders	26/6 1932	Hullo			Ja, från Harku	Sverige, sedan 16/9 1944	
Nyman Svante-Bengt Anders	14/3 1934	Hullo			Ja, från Harku	Sverige, sedan 16/9 1944	
Nyman Bo-Erik Anders	30/7 1938	Hullo			Ja, från Harku	Sverige, sedan 16/9 1944	
Stenholm Johan Johan	16/5 1911	Sviby Väversa	gårdsägare, försökte utvandra till Finland	?	Nej		?
Vesterblom Anders Hans	3/9 1896	Saxby Smesa	lärare i Kerslett	?	Nej		21/4 1942 Aleksandrovsk-fängelset i Irkutsk-oblast
Vesterblom Alide-Maria	9/5 1895	Saxby Smesa	lärare i Borrby		Ja, från Harku	Sverige, sedan 18/7 1944	
Vesterblom Greta-Herta Anders	25/1 1925	Saxby Smesa			Ja, från Harku	Sverige, sedan 28/7 1943	
Vesterblom Sten-Gottfrid Anders	21/7 1929	Saxby Smesa			Ja, från Harku	Sverige, sedan 18/7 1944	
Vesterblom Alvar-Anders Anders	30/10 1934	Saxby Smesa			Ja, från Harku	Sverige, sedan 18/7 1944	

Küüditatud 25. märtsil 1949

Deporterade den 25 mars 1949

Efter-, för- och fadersnamn	Födelse-år	Dävarande hemvist	Social ställning före 1940	Förvisningsort och straff	Återvände? När	Nuvarande hemvist	Dödstid, och -ort
Mickelin Lars	1884	Sviby Gärdesa	sjöman	?	Ja sept. 1955		19/5 1959 på Ormsö
Mickelin Anna	1883	Sviby Gärdesa	hemmafru	deporterades via Nuckö som sängliggande sjuk	Ja sept. 1955	Sverige, sedan 1959	8/6 1966 i Sverige
Tönts (Kask) Amanda	1903	Sviby Erkorsa	hemmafru	Novosibirsk-oblast	Ja hösten 1955		8/4 1979 i Tallinn
Tönts Aleksander	1899	Sviby Erkorsa	gränsvakt	deporterades inte, följde själv familjen	Ja 1956		16/12 1977 i Tallinn
Tönts Jüri Aleksander	1930	Sviby Erkorsa		Novosibirsk-oblast	Ja hösten 1955	Tallinn	
Tönts Mihkel Aleksander	1937	Sviby Erkorsa		Novosibirsk-oblast	Ja 1956	Haabneeme i Harrien	
Tönts Aina	1940	Sviby Erkorsa		deporterades inte ?	Ja	Haabneeme i Harrien	
Tönts Inga		Sviby Erkorsa		deporterades inte ?			

Foto: Einar Lindström

DIKTER

av Sven Ahlström

TRÄDGÅRDEN

Ormsö juli 1990

Här gick stigen
fordom in i trädgården.
En klunga vitsippor, några gullvivor.
Gråpäronträdet i mitten,
bärbuskar i rader,
vildplommon som aldrig fick mogna.
Åldriga äppelträd med inslag av vildapel
kallade vi fantasinamn.
Svarta grenar mot blå himmel
över vit skare. Brustna ögonblick.

Borta är staren och boträdet,
han som sjöng för folket en stålblå
vårmorgon. Man hade frusit sig
genom ännu en vinter.

1990.09.22

VEM KAN HINDRA?

Vi sa: "Ljuset bor i mörkret,
och ljuset skall spränga mörkret."
Ingen kan leva sitt liv i mörker
utan att mista synen.
Om nu mörkret skiljer
människa från människa,
kan liv inte bestå.

Vi visste, vad mörkret dolde:
Laglöst land, ett svalg
mellan dom och oss, dogm och liv;
vem kan hindra livets byggstenar
att binda sig till varandra?

1992.01.10

DELAD ENSAMHET

Dag läggs till dag,
det självlara har blivit det ofattbara.
ett grått huvud lutat över begonian
bakom samma stängda fönster.
De rödflammande aftonseglen har bleknat,
och i månens vithet domnar tankarna.

Ensamheten är förankrad
i minnets skrin av tung sandel.

1990.09.25

EN GRANNE ÄR DÖD

Avlägsna röster som mumlar i mörkret,
småprat som sorlar, som stiger och faller,
orden som stängas och formar en känsla:
Är någon i nöd?

Jämmer och klagan och fötter som skrapar,
drag från ett fönster och dörrar, som öppnas,
någon som knackar med knogar mot rutan:
En granne är död!

1990.10.10

VISION

Någon tog mig vid handen,
ty det var mörkt på vägen,
och timmen var sen.
Någon sa: Efter det mörka århundradet,
det förlorade århundradet,
börjar en ny tid av rening.
Jag vill satsa på livet.
En ny sång vill jag skriva,
naturens kyrkosång
med ett obegränsat antal stämmor.
Varje art skall finna sin plats,
och ingen skall bli övergiven.

"Jag vill skaffa mig luft och andas ut."

Jes. 42:14

1991.12.12

LIPP JA SÕPRUSLEPING STOCKHOLMIST

13.oktoobri sügiseselt karge hommik oleks nagu üsna mitme kraadi võrra soojenenud, kui Estline'i terminali esisele platsile kogunes seltskond külalisi Stockholmi piiskopkonnast. Veeresid kohale kastid raamatutega pühapäevakoolile, kohtuti tuttavatega, naljatati ja tunti jälle ägemisrõõmu.

Kaheksa tunni sisse ei mahu just eriti palju. Tutvuti Tallinnaga, kus mõned külalised esmakordselt viibisid, enne ärasõitu aga istuti kohvilauas koos Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse aktiiviga, Stockholmi piiskopkonna sekretär Göran Petterson andis Tallinna kogudusele üle kingitused, nende hulgas ka sinikollase lipu.

Küllap said aga ka külalised kõige sügavama elamuse lühikesest ühisest jumalateenistusest Sutlepa kabelis Vabaõhumuuseumis. Teenis Stockholmi-lähedase Värby Gårdi kiriku Mihkli koguduse õpetaja Marianne Sautermeister. Vägev laul 38 riigirootsi kirikumehe ja -naise suust oli midagi enneolematut vist isegi kabeli iidsetele seintele.

Vahetult enne laevale minekut vaatasid Rootsi külalised Mihkli kiriku hoonet Rütüti tänaval. Praegu asuvad selles majas spordisaalid. Siis aga tuli ära sõita - kahetusega, et seekordne külaskäik nii tüürikeseks jäi, ja lubadusega peagi tagasi tulla.

Foto: Hjalmar Märska

"Ronori" esimese numbrisse kogunes materjali nipalu, et Kalle Remme kirjutis Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse elust siin ei mahtunud. Hän meel on seda arveldada üld. Vahespool on koguduse elus mõndagi juhtunud ja koguduse eluolust ka Rootsis kirjand. Sellast kirjutab Ivi Tamme.

FANA OCH VÄNSKAPSAVTAL FRÅN STOCKHOLM

Man fick en känsla av ett den kyliga höstmorgonen, den 13 oktober liksom blev flera grader varmare, när ett sällskap från Stockholms stift samlades på platsen utanför Estlines terminal i Tallinn. Lådor med böcker till söndagsskolan rullades fram, man mötte vänner och bekanta, skämtade och gladdes åt återseendet.

Åtta timmar rymmer dock inte så mycket. Man fick möjlighet att bekanta sig med Tallinn, som några av gästerna besökte för första gången. Före avresan drack man dock kaffe tillsammans med Tallinns Mikaeli församlingens ledning. Sekreteraren i Stockholms stift, överlämnade till församlingen gåvor, bl.a. en blågul fana.

Förhoppningsvis så var den korta gemensamma gudstjänsten i Sutlops kapell i friluftsmuseet det som mest imponerade gästerna. Gudstjänsten fördes av Marianne Sautermeister, som är prest i Mikaeli församling i Värby Gård utanför Stockholm. En kraftfull sång från 38 riks-svenska manliga och kvinnliga präster var säkert någonting som kapellets urgamla väggar aldrig hört förut.

De svenska gästerna tittade också på Mikaeli kyrkas byggnad på Rütüti gatan. F.n. finns där idrottshallar. Därefter vara man tvungna att åka ner till hamnen. Alla beklagade dock att besöket blev så kort och alla lovade att snart komma åter igen.

Redan den 31 oktober steg sju representanter för Värby Gårds Mikaeli församling, däribland ordföranden i kyrkorodet Carl-Axel Ringsparr och kyrkoherde Marianne Sautermeister av planet i Tallinn. Dagen därpå blev en länge väntad händelse verklighet - i Nömme kyrkas kansli skrev Carl-Axel Ringsparr och ordföranden för svenska S:t Mikael's församling i Tallinn Toomas Lilienberg under ett vänskapsavtal mellan de två Mikaeli församlingarna. Söndagen den 3 november vigde Marianne Sautermeister fanan som sänktes till Tallinn-församlingen under en gudstjänst i Nömme kyrka. De närvarande som lyssnade till Marianne Sautermeisters predikan anser numera säkert att svenska är det vackraste språket i hela världen.

Marianne Sautermeister Sutlepa kabelis jutlustamas
Marianne Sautermeister predikar i Sutlops kapell

Till förra numret av RONOR fick vi liop så mycket material att Kalle Remmes artikel om svenska Mikaeli församlingen i Tallinn inte fick plats. Vi är glada över att kunna publicera den nu. Under tiden har en del hänt i församlingens liv och representanter för församlingen har även besökt Sverige. Om allt detta skriver Ivi Tamme.

Juba 31.oktoobril astuski Stockholmi lennukilt maha seitse Värby Mihkli koguduse esindajat, sealhulgas kirikunõukogu esimees Carl-Axel Ringsparr ja õpetaja Marianne Sautermeister. Järgmisel päeval sai teoks kauaoodatud sündmus - Nõmme kiriku kantseleis kirjutasid Carl-Axel Ringsparr ja Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse esimees Toomas Lilienberg alla kahe Mihkli koguduse vahelisele sõpruslepingule. Pühapäeval 3.novembril õnnistas Marianne Sautermeister Tallinna kogudusele kingitud lipu Nõmme kirikus toimunud jumalateenistusel, mis oli pühendatud pühakutepäevale. Kohalviibijad, kes kuulasid Marianne Sautermeisteri jutlust, usuvad nüüd kindlasti, et rootsi keel on kõige kaunim maailmas.

Usuelu on tsiviliseeritud rahvaste enesestmõistetav kultuuriväljendus ning rõõmustav on teada, et kontaktid kahe naaberriigi vahel arenevad edukalt ka sellel alal. Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse liikmed tänavad siinkohal kõiki, kes meile oma ruume lahkelt on võimaldanud, ning omaenese pühakojast möödudes meenub meile 84. Taaveti laul.

Kullo Remme

Eeltoodud tõsiste kohtumiste järg oli kevadiselt rõõmsas südatalvises Stockholmis 6. veebruari hommikul Frihamnis. Meie koguduse kuueliikmelisel grupil oli vastas juba tuttav Carl-Axel Ringsparr. Ees oli nädal tutvumist Värby Gårdi S:t Mikaeli koguduse praktilise tööga.

Eelkõige tuleb kiita meie vastuvõtu ääretult ladusat korraldust. Elasime peredes, kes ise olid tihedalt koguduse tööga seotud. Igatikest meist tutvus koguduse töö mingi kindla lõiguga, lisaks ühised söögi- ja kohvipausid, kontserdid, kirikukülastused. Alati jõuti igale poole täpselt ja ka puhkehetkede jutuajamised andsid palju kogemusi.

Oli tõesti vaja ise seal olla, sest nende tööst ei saa ettekujutust sõnadega, seda tuleb ise tunnetada. Selgeks sai üks - et korraldada meie koguduse tööd nii nagu neil, ei aita ainult ruumid ja materiaalsed vahendid. Eelkõige peavad muutuma meie enda arusaamad, meie oskus kaasinimestega suhelda ja nende muresid mõista. Püüdkem seda ühiselt, siis suudame ka edasi minna.

Selline oli meie reis, tõsine, huvitav ja õpetlik. Tuhat tänu kõigile, kes meid sellise hoole, armastuse ja täpsusega vastu võtsid, eriti aga õpetaja Marianne Sautermeisterile ja Carl-Axel Ringsparrele.

Ivi Tamm

Koguduse lipu õnnistamine Nõmme Rahu kirikus

Församlingens fana viga i Freds kyrka i Nõmme

Foto: Björn Mäkelä

Det religiösa livet är ett självklar kulturuttryck för civiliserade folk och det är glädjande att kontakterna mellan de två grannländerna utvecklas positivt, också på detta område. Medlemmar av svenska Mikaeli församling i Tallinn vill härmed tacka alla dem som varit vänliga och ställt sina lokaler till vår förfogande och när vi passerar vårt eget Guds hus, kommer vi ihåg psalm 84 ur Davids psalmbok.

Kullo Remme

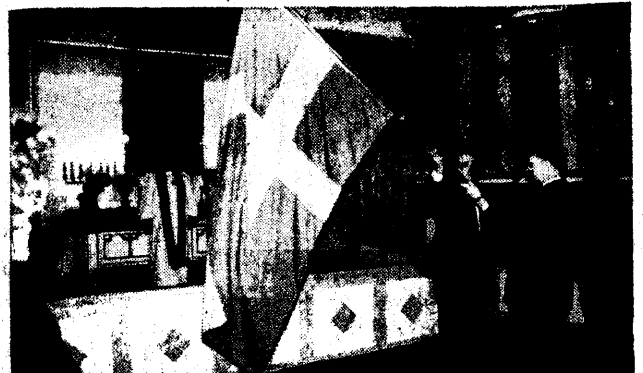
Fortsättningen på de seriösa mötena som vi ovan talat om kom i ett vintligt men vårligt glatt Stockholm på morgonen den 6 februari i Frihamnen. Vår församlings sex personer starka grupp möttes där av den redan bekante Carl-Axel Ringsparr. Vi hade framför oss en vecka under vilken vi skulle studera det praktiska arbetet i S:t Mikaeli församling i Värby.

Framförallt måste vi lovprisa den ytterst smidiga organisationen och mottagandet. Vi bodde i familjer som själva är engagerade i församlingens arbete. Var och en av oss bekantades sig med någon konkret del av församlingens arbete, därtill kom gemensamma mat- och kaffepausar, konserter och kyrkobesök. Alltid och överallt kom vi fram i rätt tid och småtalen som vi hade under vilopauserna gav oss många nya erfarenheter.

Det är verkligen nödvändigt att själv vara på plats, för det är omöjligt att få en föreställning av deras arbete bara genom ord. Ett blev klart - det är inte bara lokaler och materiella medel som hjälper oss att ordna vår församlings arbete på det sätt som i Sverige. Framförallt måste våra egna uppfattningar, vår förmåga att umgås med våra medmänniskor och förstå deras bekymmer förändras. Låt oss sträva efter detta tillsammans, då kan vi också skrida framåt.

Sådan var alltså vår resa, allvarsam, intressant och lärorik. Tusen tack till alla dem som togs emot oss med sådan omsorg, kärlek och noggrannhet, i synnerhet till kyrkoherde Marianne Sautermeister och Carl-Axel Ringsparr.

Ivi Tamm

NOARROOTSI GÜMNASISTID ROOTSIMAAL

Möödunud suvel sai tühele reisihimulisele seltskonnale Noarrootsi Gümnaasiumist osaks võimalus veeta suve lõpp Rootsimaal. Selle reisi taga seisis eestirootslased ja Rootsi riik, kes meid väga soojalt vastu võtsid ja pakkusid meile suurepäraseid võimalusi tutvumiseks rootsi kultuuri ning ajalooa. Meie jaoks omas suurt tähtsust ka võimalus igakülgselt rootsi keelt praktiseerida. See reis sattus kena kokkusattumusena suurte muudatuste ajale, mis meile kõigile muidugi suurt rõõmu valmistasid. Lahkusime ju riigist, kus võõras võim end parajasti kõige halvemast küljest näitas. Tagasi jõudsimme juba Eesti Vabariiki. Sellele protsessile aitasime meiegi tublisti kaasa osalemisega Normalmstorgi miitingul, pärast mida oli N.Liit sunnitud kibekiiresti Eesti iseseisvust tunnustama. Kuid kuigi kõik muutused toimusid nii lühikese aja jooksul, ei olnud meil kellelgi aega vabadusuimas lõbutsemiseks. Tuli teha tõsiselt tööd, mille nimel see reis oli ju ette võetudki. Tuli püüda kasutada kõiki neid väga häid võimalusi tutvumiseks Rootsimaaga.

Thomas Lundéni, Jörgen Hedmani ja Håkan Rosenqvisti loengud Rootsist, rootsi keelest ja eestirootslastest olid väga huvitavad ning meile, kes me vaid ühe aasta olime rootsi keelt õppinud, imekombel ka arusaadavad ja seega ka väga kasulikud. Selle eest, et olime suutelised väga paljut mõistnud ja enamikul juhtudel ka ennast arusaadavaks tegema, oleme palju tänu võlgu oma rootsi keele õpetajale Virve Kuulale. Ilma temata poleks me ilmselt kaugeltki mitte nii palju omandada suutnud.

Nende kolme nädala sisse mahtus muidugi veel palju võimalusi tutvumiseks Rootsi mineviku ja tänapäevaga. Olime "Alfa-Lavalis", mis on üks ilus näide rootsi töökultuurist ja majandustasemest. Huddinge kommunis saime ettekujutuse kohaliku võimu organistest, Sänga-Säby põllutöökoolis nägime põlluharimise võimalusi. Skärholmeni gümnaasiumis võisime veenduda, et Rootsist on head õppimisvõimalused tõesti kõigile ning Södra Latin jättis mõjuva mulje oma vanade traditsioonidega. Rootsi ajalooa tutvusime põhjalikult Stockholmis Kuningalossis, Drottningholmeni lossis ja Sigtunas, eestirootslastest saime uut ja huvitavat teada Murde- ja Rahvapärismuste Arhiivis Uppsalas. Tõeliste Eesti Vabariigi kodanikena ei saanud me jätta käimata Eesti Koolis ja Eesti Majas Stockholmis.

NUCKÖ- GYMNASISTER I SVERIGE

I fjol somras fick ett reslystet sällskap från Nuckö gymnasium tillfälle att tillbringa slutet på sommaren i Sverige. Bakom resan stod enskilda estlandssvenskar och svenska staten. I Sverige tog man emot oss med stor värme och erbjöd oss ypperliga möjligheter att lära känna svensk kultur och historia. För oss var det också av stor betydelse att få praktisera det svenska språket. Av en slump inföll resan under samma period som stora förändringar skedde därhemma, vilka naturligtvis glädde oss särskilt. Vi hade ju rest från en stat, där den främmande makten visade sitt grymmaste ansikte. Vi återvände dock till Republiken Estland. Även vi drog vårt strå till stacken genom att delta i ett möte på Normalmstorg, varefter Sovjetunionen blev tvungen att snabbt erkänna Estlands självständighet. Men trots att det pågick snabba och stora förändringar i vårt hemland, hade vi ingen tid att fira och festa den nyvunna självständigheten. Det gällde att istället arbeta seriöst, för det var ju därför vi begett oss på denna resa. Det gällde att utnyttja alla fina möjligheter att lära känna Sverige.

Thomas Lundéns, Jörgen Hedmans och Håkan Rosenqvists föreläsningar om Sverige, svenska språket och estlandssvenskarna var mycket intressanta, och underligt nog även begripliga för oss, som bara hade ett års studier i svenska bakom oss. Det är vår lektor i svenska, Virve Kuula, som vi är ett stort tack skyldiga, för att vi var i stånd att förstå så mycket och även vid många tillfällen göra oss själva förstådda. Utan henne skulle vi inte kunnat tillgodogöra oss så mycket.

Dessa tre veckor rymde förstås också många andra möjligheter att lära känna Sveriges förflutna och nutid. Vi besökte Alfa-Laval som är ett fint exempel på den svenska arbetskulturen och ekonomiska standarden. I Huddinge kommun fick vi en bild av hur lokala myndigheter fungerar i Sverige. På jordbruksskolan i Sänga-Säby fick vi möjlighet att övertyga oss om att det finns goda studiemöjligheter, verkligen för alla, och Södra Latin gjorde ett djupt intryck på oss alla med sina gamla traditioner. Med svensk historia blev vi förtrogna på Kungliga Slottet i Stockholm, på Drottningholms slott och i Sigtuna. Om estlandssvenskar fick vi veta en del nytt och intressant på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Och som Republiken Estlands medborgare kunde vi inte heller låta bli att besöka Estniska skolan och Estniska huset i Stockholm.

Meeldejääv oli Mõja saar ja seal pidas Helene Ahlström meile mõtlemapaneva loengu organisatsioonist "Greenpeace" ja üldse looduskaitsest. See loeng sattus õigele kohale, kuna Mõja on tõesti väga kaunis saar ning võrreldes meie rannikuga on seal looduskaitsega tõesti märksa tõsisemalt tegeletud.

Jalakeerutamise võimalust pakkus õhtu Muusikamuseumis koos Pakri tantsurühmaga ja rahvatantsuõpilastega ühest rahvatülikoolist. Rootsi teatrikultuurist saime osa draamateatris, kus etendus Strindbergi "Preili Julie". Meelelahutuse poole pealt oli imetore Kolmårdeni loomaaed ning põnevaks osutus etendus päästeteenistuste tegutsemisest, mis leidis aset Globenis.

Nagu eelpool loetletust nähtub, jõudsim me peaaegu kõikjale, kuhu vähegi soovida võiks. Kõik see andis meile suurepärase pildi Rootsi elukorraldusest ja rootslastest.

Et kõigil neil üritustel suurem osa gümnaasiste alati kohal oli, on ilmselt Herbert Stahli teene. Tema leidis alati kõigi jaoks aega, oskas kõiki täpselt õigesse kohta suunata ning me oleme selle eest talle väga tänulikud. Tänuõnada ka Hugo Mickelinile, kes meie vastuvõtmisega palju vaeva nägi ning Sven Salinile, perekond Ahlströmile ja kõigile eestirootslastele. Kultuuriseltsi Svenska Odlingens Vänner kodukandipäeval oli meilgi võimalus oma häält proovida. See laul oli väikeseks tänuks selle sooja ja südamliku vastuvõtu eest, mis meile osaks sai. Väga meeldiv oli tajuda eestirootslaste ühtehoidmist ja püüt sällitada oma kultuuri. Selleks püütame meie, kes me õpime Noarootsi Gümnaasiumis, alles hoida seda rootsluse vaimu- ja kultuuripärandit, mis läbi aastasadade Eesti läänerannikul ja saartel kohta on leidnud.

Mycket imponerande var Mõja ön och det var där som Helene Ahlström höll för oss en tankeväckande föreläsning om organisationen Greenpeace och miljövård i allmänhet. Denna föreläsning hamnade verkligen i rätt jordmån eftersom Mõja är en mycket vacker ö där man märker att miljövården fått mycket mera uppmärksamhet än på våra hemstränder.

Kvällen på Musikmuseet bjöd också möjlighet att ta sig en sväng tillsammans med Rågöborna och folkdanselever vid en folkhögskola. Svensk teaterkultur fick vi ta del av på Dramaten där man spelade Strindbergs "Fröken Julie". På underhållningssidan var Kolmårdens djurpark en oförglömlig upplevelse och mycket spännande visade sig den svenska räddningstjänstens uppvisning i Globen vara.

Som det framgår av det som jag räknat upp här ovan, kom vi nästan överallt dit vi ville, och önskade. Allt detta gav oss en fin bild av svenskar och livet i Sverige.

Vi är ett särskilt tack skyldiga till Herbert Stahl. Han fann alltid tid för oss och visade väg så att vi alltid hittade rätt plats i tid. Vi vill även tacka Hugo Mickelin, som gjorde sig stor möda med oss samt Sven Salin, familjen Ahlström och alla estlandssvenskar. På Svenska Odlingens Vänner hembygdsdagen fick vi också tillfälle att pröva vår sångröst. Denna sång blev ett tack för det varma och hjärtliga mottagandet som kom oss till del. Det var trevligt att uppleva estlandssvenskarnas sammanhållning och strävan att bevara sin kultur. Och för vår del försöker vi, som läser vid Nuckö gymnasium, att bevara svenskhetens andliga och kulturella arv, som genom århundradena haft en fast plats på den estniska västkusten och öarna därutån.

Gümnaasist Mart Laidmets, 11.11.1991 Vadstenas

Gymnasist Mart Laidmets den 11.11.1992 i Vadstena

Foto:
Mart Laidmets kogest
Ur Mart Laidmets' aadress

TA TÕI VALGUSE

Kaire Reiljan

Luciapäev 13. detsember on Põhjamaade traditsioonis seotud valguse, headuse ja halastusega. Traditsiooniliselt on Lucia valges riietuses noor neiu, kel peas põlevate küünaldega kroon. Ta sümboliseerib valguse toomist pimedasse põhjamaa talve. Eesti rahvakalendis tuntakse seda päeva luutsinapäevana.

Luciade valimiseks peetakse enne võistlusi ja oma päeval on neil käed-jalad tööd täis. Neid võib näha haiglates, lastekodudes ja mujalgi, kus abi ja halastust vaja.

13. detsembril kogunes Haapsalu Uuemõisa hulgaliselt põnevil rahvast. Küläs oli eestirootslasi ja Haapsalu hotelli avamisele saabunud külalisi Rootsist. Kohal oli loomulikult ka Rootsi suursaadik Eestis Lars Gundberg. Oma inimesi tõmbas kokku ehk uus asi, väliskülalisi see, kuidas siinmail nii uhke peoga toime tullakse.

Mängis muusika - esinesid Haapsalu perekonnaseisumeti kvartett ja Taebla kammerkoor. Luciapäeva tunnuslaulu "Santa Lucia" saatel astus hämarasse ootusärevasse saali Lucia-rongkäik: valgesse riietatud neiu. Kõige ees pikk ja sihvakas Lucia, peas põlevate küünaldega kroon.

Saal vakatas, ime oli sündinud, valgus saabunud ja meie silmad seda näinud. Ma ei imesta üldse, et igaaastasele Nobeli preemia kätteandmise tseremooniale saabunud külalised vapustatud on, kui nad näevad enese ees tütarlast, kes kannab pea peal elavat tuld.

HON SOM KOM MED LJUSET

av Kaire Reiljan

Luciadagen har i den nordiska traditionen varit förbunden med ljus, godhet och barmhärtighet. Enligt traditionen är Lucia en ung flicka i vit klänning, som har en krona med brinnande ljus på huvudet. Hon symboliserar ljusets ankomst till den mörka nordiska vintern. I den estniska folktraditionen har man kallat luciadagen för "luutsinapäev".

För att välja ut lucian håller man tävlingar och på luciadagen har de fullt upp med arbete. Man kan se dem på sjukhus, barnhem och på annat håll där hjälp och barmhärtighet behövs.

Den 13 december samlades på Nyhovs slott utanför Hapsal en skara folk med spända förväntningar. Bland gästerna fanns estlandssvenskar och rikssvenskar som hade anlänt till Hapsal i samband med invigningen av stadshotellet. På plats fanns naturligtvis också den svenske ambassadören i Estland Lars Grundberg. Estländare hade väl samlats för att det rörde sig om en nymodighet, utländska gäster för att se hur man överhuvudtaget skulle klara en sådan flott fest.

Det var naturligtvis musik - en kvartett från stadens giftermålsbyrå och Taebla kammarkör framträdde. Till tonerna av luciadagens symbol - Santa Lucia - trädde vitklädda flickor in i salen med en förväntansfull publik. Först av alla kom den långa och slanka Lucian med en brinnande ljuskrona på huvudet.

Lucia-rongkäigul ei olnud ülesandeks ainult ilus olla. Tseremooniameister Ervin-Johan Sedman oli oma õpilastele (nemad seal rongkäigus olidki) selgeks õpetanud rootsikeelsed luuletused ja jõululaulud. Kõigele lisaks mängiti maha näitemäng, kus Lucia suutis Jõuluvanale selgeks teha, et maailmast ei ole headus sugugi kadunud ega omakasupüüdlikkuse vastu vahetatud. Taebila kammerkoor viis meeoleolu jõuludele veelgi lähemale, lauldes tuntud ja tundmatuid jõululaule. Lõpuks kõndis Lucia-rongkäik "Santa Lucia" saatel saalist välja. Lummus lõppes. Selle sooja järellainetusena voolas läbi keha lonksuke hõõgveini - glöggi.

Pidu polnud sellega veel lõppenud. Ootas rikkalikult kaetud laud, inimesed said kokku, ajasid juttu ja soovi korral klõpsutas fotograaf perepilte. Rootsi külalised olid vaimustuses laste särasilmadest ja hästi organiseeritud peost. Suursaadik pidas veel eraldi tänukõnegi.

Rõõmu teeb, et eestirootslastelgi on Lucia-traditsioon uue elu leidnud.

Agneta Tomingas,
SOV esimees Sven Salin
ja Rootsi saadik Lars Grundberg

Agneta Tomingas,
ordförförande för Svenska Odlingens Vänner Sven Salin
och den svenske ambassadören Lars Grundberg

Det blev tyst i salen, miraklet hade skett, ljuset hade kommit och våra ögon bevittnade detta. Numera förväntar jag mig inte alls över att varje år när gäster som har kommit till Nobelpris-utdelningen är skakade när de framför sig ser en flicka som bär levande ljus på huvudet.

Det gällde dock inte bara att det skulle se vackert ut. Ceremonimästaren Ervin-Johan Sedman hade lärt sina elever (de var ju de som gick i lucia-tåget) svenska dikter och julsånger. Därtill spelade man en pjäs i vilken Lucia lyckades med att göra det klart för Jultomten att godhet inte alls har försvunnit från världen och ersatts med egennytta. Taebilas kammarkör skapade en riktig julstämning genom att sjunga både kända och okända julsånger. Till slut så trädde lucia-tåget - till tonerna av Santa Lucia - ut ur salen. Förtrollningen var slut. Som en varm eftersmak av allt detta flöt en klunk glögg genom kroppen.

Men festen var därmed ännu inte slut. Ett generöst dukat bord väntade, folk möttes, pratade och de som så önskade kunde också låta fotografen ta familjebild. De svenska gästerna var förtjusta i barnens strålande ögon och den välorganiserade festen. Ambassadören höll t.o.m. ett särskilt tacktal.

Det är gädjande att Lucia-traditionen återfunnit ett nytt liv också hos estlandssvenskarna.

Foto: Arvo Tammula

EESTI RAADIO ROOTSI SAADETE TOIMETUS

Nagu paljudele teada alustati esimesi korralisi raadiosaateid Eestis 18. detsembril 1926.a. Kuigi tegemist oli väikese ulatusega väga nõrga saatjaga, näitas Eesti Raadio algusest peale tugevat rahvusvahelist vaimu. Õige pea, juba 1927. aasta veebruaris alustati esperantokeelseid saateid.

Iseseisva Eesti Vabariigi ajal ehitati raadiotegevus aegapidi üles. Võeti kasutusele uusi saatjaid ja arendati rahvusvahelisi kontakte. Aastal 1935 võttis Eesti osa Baltimaade esimesest radiokonverentsist Riias. Kaks aastat hiljem alustas tegevust uus raadiojaam Türi. See oli tolle aja moodsaim kogu Euroopas ja lisaks sellele, et ta kattis saadetega kogu riigi, olid need kuuldavad ka naabermaades. Kogu raadiotegevuses valitses tol ajal avangardistlik vaim, näiteks esimene stereosaade tehti juba aastal 1938. Tehniline areng töi kaasa ka saatekava laienemise. Jaanuaris 1940 hakati iga päev saatma uudiseid saksa ja inglise keeles ja sama aasta märtsis, paar kuud enne Nõukogude okupatsiooni tegi Eesti Raadio algust prantsuse- ja rootsikeelsete nädalakroonikatega. Viimased olid muidugi mõeldud eestirootslastele. Teise maailmasõja koledused ja hirm läheneva kommunismiterrori ees sundisid eestirootslasi maalt lahkuma. Loomulikult oli lahkujate sooviks, et rootsikeelsed välissaated jätkuksid edaspidigi. See ei langenud aga kokku Nõukogude okupatsioonivõimude huvidega. Kõik vöörkeelsed saated otsustati hoopis lõpetada. Alles 1959. aastal andis Moskva Tallinnale jälle loa alustada rootsikeelseid saateid. Nende eesmärk polnud muidugi Eestimaa tutvustamine, vaid nõukogulik kommunismideede propaganda. Toimetuse töötajad Tallinnas on aga juba 1959. aastast peale püüdnud olemasolevate võimaluste piires anda oma parima, et mitte olla üksnes propagandavahendiks.

Moskvas ettevalmistatud materjali kasutati nii vähe kui võimalik. Selle asemel eelistati kultuuri-, looduse- ja teisi neutraalseid teemasid. Et see korda läks, näitab uurimine, mille Rootsi Instituut 1980. aastate algul psühholoogilise kaitse huvides korraldas. Uurimuses iseloomustati nii Eesti kui Läti Raadio rootsikeelseid saateid kui asjalikke ja vähe propagandistlikke. Aga muidugi vajutas nõukogude aeg saadetele oma pitseri. 1980. aastate keskpaigast sai toimetus järjest suurema vabaduse, päris iseseisvaks ja sõltumatuks muututi aastail 1988-89, hoolimata sellest, et tagasilöögi oht oli ikka veel

RADIO ESTLAND, SVENSKA REDAKTIONEN

Som många känner till så hördes den 18 december 1926 de första reguljära radiosändningarna i Estland. Trots att det var frågan om en mycket svag sändare med kort räckvidd, så uppvisade Radio Estland redan från början en stark "internationell anda". Så snart som i februari 1927 började man sända på esperanto.

Under självständighetsperioden byggdes radioverksamheten ut allteftersom. Nya sändare togs i bruk och de internationella kontakterna utvecklades. 1935 deltog t ex Estland i den första Baltiska radiokonferensen i Riga. Två år senare startade den nya radiostationen i småstaden Türi sin verksamhet. Denna station betraktades på den tiden som den mest-avancerade i hela Europa och förutom att den täckte hela landet, var dess sändningar hörbara även i grannländer. Överhuvud taget präglades radioverksamheten på den tiden av en stark framåtanda, som exempel kan nämnas att redan 1938 genomfördes den första stereosändningen. Denna starka tekniska utveckling ledsagades av en utvidgad programverksamhet. I januari 1940 började man dagligen sända nyheter på tyska och engelska och i mars samma år, endast några få månader före den sovjetiska ockupationen, började Radio Estland att sända fransk- och svenskspråkiga veckokronikor. De sistnämnda var förstas avsedda för den estlandssvenska befolkningen. Andra världskrigets färor och rädslan för en påföljande kommunistisk terror tvingade estlandssvenskarna att lämna landet. De hade naturligtvis en önskan om att utlandssändningarna på svenska skulle fortsätta så som tidigare. Detta låg dock inte i den sovjetiska ockupationsmaktens intressen. De beslutade istället att samtliga sändningar på främmande språk skulle upphöra. Det kom att dröja ända fram till år 1959 innan Moskva beslutade sig för att sändningar på svenska skulle återupptas i Tallinn. Syftet med dessa sändningar var då naturligtvis inte att sprida information om Estland utan istället propagera för de sovjetkommunistiska idéerna. Redaktionens personal i Tallinn har dock alltsedan 1959 försökt att göra sitt bästa utifrån givna förutsättningar - för att inte endast bli ett propagandaredskap.

Det färdigskrivna materialet från Moskva användes i så liten utsträckning som möjligt. Istället prioriterade man kultur, natur och andra neutrala teman. Att man även lyckades med detta påvisar en undersökning som gjordes i början 1980-talet av det Svenska institutet för psykologiskt försvar. I den undersökningen karaktäriserades

suur kuni iseseisvuse väljakuulutamiseni 1991. aasta augustis. Täna sõltub saadete kvaliteet ja sisu ainult toimetuse võimekusest.

Rootsi saadete toimetusel on praegu neli töötajat. Toimetajaist on vanim Enno Turmen, kes alustas siin tööd juba 1977. Enno on rootsi keelt õppinud Tartu Ülikoolis. Teadustaja Ester Mednikova hakkas rootsi saadetes töötama juba 1962. Ester on sündinud Stockholmis, tuli Tallinna pärast abiellumist ja elab siin alates 1939. aastast. Teine toimetaja Kaja Sakk on rootsi keelt õppinud Leningradis ja töötab varem giidina. Ta on abielus, kolme lapse ema ja töötab poole kohaga. Kolmas toimetaja Bosse Olsson on pärit Jämtlandist ja töötab toimetuses 1991.a. jaanuarist. Tema põhiülesanne on keelt rohkem "rootsipäraseks" teha, võtta intervjuusid ja korraldada toimetuse tööd. Mitmekoosseisulised kaastöölised, kes sagedamini, kes harvemini, on Kersti Meinart (kultuur), Peeter Maimik (mitmesugused kaastööd), Ülev Aaloe (sport) ja Andres Aule (DX).

Argipäeviti teeb toimetuse poole tunni saate kell 23.00 eesti aja järgi. Lisaks on saade pühapäeva hommikuti kell 11.00. Saatesagedused on 1035 kHz kesklainel, 5925 kHz lühilainel ning kohalikel saatjail Eestis 101,6 mHz ja 693 mHz ultralühilainel. Saatekava näeb välja umbes selline: esmaspäevast reedeni on iga päev uudised Eestist, esmaspäeviti lisaks veel muusika- ja spordikroonika. Teispäeval ja kolmapäeval on saade mitmesugustel teemadel, neljapäeval tihti mingi kultuuri- teema. Neljapäeviti on 15 minutit saateaga laenatud ka esperantistidele. Reedene saade sisaldab kommentaare ja nädala kirjakasti. Kui raadio majanduslik olukord võimaldab, tahetakse üle Eesti hakata ultralühilaineil saatma hommikuti rootsikeelseid uudiseid ja suvel rootsikeelset turismiraadiot. Kui soovite toimetusega ühendust võtta, siis selle aadress on Gonsiori 21, EE-0100 Tallinn, Eesti. Telefoninumbrid on 43-42-72 ja 43-44-06, telefax 43-44-57.

Sellel ühenduses tahame nimetada, et Eesti Raadiol on ka Põhjamaade rahvamuusika saated igal laupäeval kell 13.30 eesti aja järgi ja kuu viimasel kolmapäeval kell 16.00. Sagedused on samad, mis eespool, saatejuht on Ain Sarv.

RADIO ESTLAND

Mellanvåg 1035 kHz • Kortvåg 5925 kHz

SVENSKA REDAKTIONEN

Måndag - fredag 22.00-22.30

Söndag 10.00-10.30

NORDISK FOLKMUSIK

Lördag 12.30-13.00

Månadens sista onsdag 15.00-15.30

både Estlands och Lettlands radios svenskspråkiga sändningar som sakliga och av en föga propagandistisk natur. Naturligtvis sätte dock sovjettiden sin prägel på sändningarna. Sedan mitten på 1980-talet fick redaktionen en allt större frihet och helt fria och självständiga blev man 1988/89. Detta trots att risken för bakslag fortfarande var stor ända fram till självständigheten i augusti 1991. Idag begränsas sändningarnas kvalitet och innehåll enbart av redaktionens egen förmåga.

Den svenska redaktionen har idag fyra medarbetare. Äldst bland redaktörerna är Enno Turmen, som har arbetat på svenska redaktionen sedan 1977. Enno har studerat språk vid Tartu universitet. Som halloå arbetar Ester Mednikova. Hon började arbeta på svenska redaktionen redan 1962. Ester är född i Stockholm och efter giftermål bosatt i Tallinn sedan 1939. Kaja Sakk är den andre av redaktörerna. Hon har studerat svenska i Leningrad och har tidigare arbetat som guide. Hon är gift och har tre barn och arbetar halvtid. Den tredje redaktören heter Bosse Olsson. Han är en jämtlänning som sedan januari 1991 arbetar på redaktionen. Hans främsta uppgifter är att "försvenska språket", göra intervjuer och svara för redaktionella frågor. Tillfälliga redaktörer, mer eller mindre regelbundet återkommande är Kersti Meinart (kultur), Peeter Maimik (diverse inslag), Ülev Aaloe (sport) och Andres Aule (DX-ing).

Varje vardag (utom lördag) sänder redaktionen ett 30 minuter långt program kl 22.00 svensk tid. Dessutom sänder man på söndag förmiddag kl 10.00 svensk tid. Sändningsfrekvenserna är mellanvåg 1035 kHz, kortvåg 5925 kHz samt lokalt över Estland på FM 101,6 mHz och 69,3 mHz. Programinnehållet ser ut ungefär såhär: måndag till fredag sänds varje dag nyheter från Estland. På måndag sänds dessutom en musik- och idrottskrönika. På tisdag och onsdag sänds diverse inslag och på torsdag sänds ofta något kulturinslag. Dessutom har esperantisterna lånat 15 minuter av redaktionen på torsdagarna. Fredagens sändning innehåller en kommentar och veckans brevlåda. Om radions ekonomi tillåter planeras dels en svensk nyhetssändning på morgonen, lokalt över Estland på FM-bandet dels till sommaren en svenskspråkig turistradio. Om ni vill ta kontakt med redaktionen så är dess adress, Gonsiori 21, EE-0100 Tallinn, Estland. Vill ni ringa så är telefonnumret 43-42-72 eller 43-44-06. Telefaxnumret är 43-44-57.

I sammanhanget kan vi nämna, att Estlands Radio också sänder ett program om nordisk folkmusik varje lördag 12.30 svensk tid samt den sista onsdagen i varje månad kl 15.00 svensk tid. Sändningsfrekvenserna är samma som ovannämnda. Programledaren är Ain Sarv.

MÄLESTUS

ETT MINNE

Kui ma kümmekond aastat tagasi eestirootslaste vastu huvi hakkasin tundma, kuulsin Viktor Pöhlilt, et kusagil Vasalemma kandis peaks elama veel üks rootslane Pakrilt - Maria Stahl. Otsisin tookord teda. Helistasin Vasalemma sidejaoskonda, arvasin, et küllap seal teavad. Mulle vastas üks noor neiu ja ütles, et tema ei tea, ta on seal alles üsna uus. Ta palus helistada pärast lõunat, siis olevat teine inimene, kes teab. Helistasingi. Mulle öeldi: Maria Stahl? Jaa, miks ma ei tea, aga ta suri möödunud sügisel. Nii jäi Maria mul tookord leidmata.

Möödunud suvel Pakrilahe päevade ajal kuulsin ma, et Maria siiski elus on ja isegi Madise kiriku juures käinud. Mulle juhutati kätte ta noor sugulane, kellega siis sügisel Mariale külla sõitsime. Selgus ka tookordne eksitus: surnud oli Maria naabrinaine. Küllap sidekontoris ei teatud täpselt ja aeti nad segi.

Marial oli hea meel, et me tulime. Ta rääkis oma elust - kuidas ta pärast sõda kala käis püüdnud, kuidas Pakrilt lõplikult ära aeti ja viimaks ka Paldiskist. Rääkis, kuidas tal üks poeg surma sai ja mida teeb teine poeg. Siis rääkisime elust Pakril enne sõda. Marial oli hea mälu ja me otsustasime, et järgmine kord tuleme meelde pulmasid tema nooruse ajal.

Teist korda nägin Mariat läinud jõuluõhtul. Talle oli Rootsist pakk ja mul oli rõõm seda ära viima minna. Tallinnas oli maa must, aga Vasalemmas oli lumi maas. Maria meenutas jõulusid Pakril:

Toomapäeval tehti jõuluõlu valmis. Siis suitsesid külas kõik köögid.

Jõuluõhtul kella kolmeks pidid kõik olema saunas käinud. Toas laua peal oli kodutehud suitsutatud juust. Igaüks sai ühe neljakandilise tüki. Suitsulestad, need olid suitsutatud rehetoas. Neid hoiti viljaaidas vilja peal. Jõuluõhtu sõõgid olid lihaklimbisupp, valged vorstid ja keedetud seapea. Liha oli ka, aga oli komme, et seapea oli.

När jag för ett tio år sedan började intressera mig för estlandssvenskar, så hörde jag från Viktor Pöhl, att någonstans i Vasalemma-trakten borde ännu en svenska från Rågöarna - Maria Stahl. Jag försökte att söka upp henne den gången. Jag ringde till det lokala postkontoret i hopp om att man där skulle ha besked. Det var en ung flicka som svarade och sade att hon inte visste någonting eftersom hon var nykomling där. Hon bad mig ringa på eftermiddagen, eftersom tills dess skulle en annan person komma som skulle veta besked. Det gjorde jag. Man sade till mig: Maria Stahl? Ja, varför inte, men hon dog förra hösten. Därför fann jag aldrig Maria Stahl den gången.

Men i fjol somras under Rågövikens dagar hörde jag dock att Maria fortfarande var vid liv och att hon t.o.m. hade besökt S:t Matthias kyrka. Man förde mig samman med en ung släkting till henne, med vilken vi fjol höstas åkte och besökte Maria. Då redde vi också upp missuppfattningen från förra gången: det var Marias grannkvinna som hade dött. Uppenbarligen så visste man på posten inte exakt och förväxlade dem.

Maria var glad över att vi hade kommit. Hon berättade om sitt liv - hur hon fiskat efter kriget, hur hon slutgiltigt drevs bort från Rågö och till sist också från Baltischport. Maria berättade om hur en av hennes söner hade omkommit och vad den andre sonen gör. Sedan talade vi om livet på Rågöarna före kriget. Maria hade ett gott minne och vi beslutade att nästa gång skulle vi tala om hur man firade bröllop när hon var ung.

Nästa gång såg jag Maria på julafton. Ett paket hade kommit till henne från Sverige och jag hade glädjen att överlämna det till henne. I Tallinn var marken bar men i Vasalemma var det snö. Maria mindes julen på Rågöarna:

Julölet bryggdes på Tomasdagen. Då bolmade det från alla skorstenar i byn. På juldagen skulle alla på gården ha badat bastu. På bordet i stugan stod rökt ost. Var och en fick en stor fyrkantig bit. Flundra hade man

Õled toodi jõuluõhtul enne sööki tupp. Isa viskas õlgi vastu lage. Kui lae külge jää palju õlgi, siis pidi saama palju raha. Isa laskis lonksu õlut õlgedele ja ülles, et leib on hästi kasvand. Õled olid toas kolm päeva, neljanda päeva hommikul vara pidi välja viima. Mehed passisid peale - kui said mõne perenaise kätte, kellel õled olid välja viimata, siis see pidi andma õlut. Vana-aasta õhtul toodi uued õled, need olid kaks päeva, kolmekuningal ka kaheks päevaks.

Jätsin Mariaga hüvasti ja läksin koju oma pere juurde. Jõuluõhtune hämarus ja Maria soojad sõnad tegid meele heigeks.

Mariat ei ole nüüd enam. Haigus viis ta, nagu on viinud palju vanu enne ja viib veel. Üles jäid kirjutamata ta mälestused. Aga ma olen tänulik, et ma sain tunda tema helget naeratust.

Ain Sarv

KROONIKA

■ 9. veebruaril saabus Tallinna grupp pakriyasi, et tuua kohale abisaadetis seltsi ja Rootsi-Mihkli koguduse vanainimestele ja teistele abivajajatele. Saadetise olid kogunud pakrirootslased, Österhaninge kogudus ja mitmed Haninge ettevõtted ja organisatsioonid. Järgnenud nädal kulus koguduse ja seltsi inimestel abisaadetise jaotamisele ja kättetoimetamisele. Talvist külma ja toidupuudust meelde tuletades on selge, et suurim heameel oli toiduainetest ja soojadest rõivastest, eelkõige vanadel ja lastel. Kevadel lubati tulla uue saadetisega. Siinkohal tänu eelkõige Hjalmar ja Endel Enggrönile kui asja eestvõtjatele ja kohaletoojatele, aga ka kõigile teistele abistajatele.

■ Hola rahvatükkool Ängermanlandis ja Närpesi rootsikeelne rahvatükkool Svenska Österbottens Folkakademi õpetavad juba aastaid ühiselt põhjamaade koostöö aktiviste. Õppetöögi käib osalt Soomes, osalt Rootsis. Need koolid peavad ka Eestit kuuluvaks Põhjalasse ja on seepärast otsustatud kaasa kutsuda ka õpilasi Eestist. 18.-20.veebruaril olid koolide esindajad Tallinnas ja Haapsalus ning valisid õpilaskandidaate. Sõelale jäid kaks Haapsalu tüdrukut. Loodame stügisest alates teateid saada, kuidas meie õpilastel seal läheb.

■ 31.märtsil oli kultuuriühingu Svenska Folkskolans Vänner aastakoosolek, kus jagati välja ka ühingu aastapreemiad. Rõõmustav meie jaoks oli, et Hagfors'i medali, mida antakse teenete eest rootsi kultuuritöös, pälvis ka Evi Juhkam suure panuse eest eestirootsi keele ja kultuuri talletamisel. Soovime õnne!

■ 4.-6. aprillil oli Vormsis külas suurem grupp endisi vormslasi ja saadikuid sõpruskogudusest Djuröst. Tuldi tooma abi oma sõpradele ja pühapäeval oli Vormsi kirikus jumalateenistus Elin Ahlbergi mälestuseks. Teenisid Djurö pastor Lars Edström ja Ants Rajando Vormsilt. Kirikukohvil Rumpos oli tunda, et mõlema koguduse rahvas tunneb end ühe perena ja keelebarjäär on kadumas.

rökt i rian. Dem förvarade man i spannmålsboden direkt på spannmålen. Julaftonmaten var köttklimpseppa, grynkörv och kokt svinhuvad. Det fanns också kött men seden var att svinhuvad skulle finnas.

Före julaftons måltid tog man in halm i stugan. Far kastade halm upp mot taket. När mycket halm fastnade vid taket, så skulle man få mycket pengar. Far stänkte lite öl på halmen och sade att brödsäden hade vuxit väl. Halmen hade man kvar i stugan i tre dagar, på morgonen den fjärde dagen skulle den tas ut. Männen var påpassliga - när de såg husmor, som inte hade tagit ut halmen, då fick hon bjudea dem på öl. Till nyårsafton tog man in ny halm, den låg kvar i två dagar. På trettondagen togs halm in också under två dagar.

Jag tog avsked av Maria och gick hem till min familj. Julaftonskymningen och Marias varma ord skapade en ljus stämning inom mig.

I dag finns Maria inte mer. Det var sjukdom som tog henne såsom det hänt med många gamla människor tidigare och som det kommer att hända också i framtiden. Hennes minnen blev aldrig upptecknade. Men jag är tacksam för att fick möjlighet att lära känna hennes ljusa leende.

KRÖNIKA

■ Den 9 februari anlände till Reval en grupp rådgöbor med en hjälpsändning till åldringarna i samfundet och i svenska Mikaeli församling samt andra behövande. Hjälpsändningen kom från rågösvenskar, Österhaninge församling och flera företag och organisationer i Haninge. Veckan därpå gick åt att dela ut hjälpsändningen. Med tanke på den gångna vinterns kyla och livsmedelsbrist är det klart att det i första hand är åldringar och barn som hade den största glädje av livsmedlen och de varma kläderna. Till våren lovade man komma med en ny hjälpsändning. Härmed vill vi rikta ett särskild tack till Hjalmar och Endel Enggrön som initiativtagare och "leverantörer" men också till alla andra hjälpvilliga.

■ Under många år har Hola folkhögskola och Svenska Österbottens Folkakademi i Närpes sysslat med att utbilda aktivister i nordiskt samarbete. Utbildningen sker delvis i Finland, delvis i Sverige. Dessa skolor betraktar också Estland som en del av Norden och har därför beslutat att även ta med elever från Estland. Den 18-20 februari var skolornas representanter i Reval och Hapsal för att välja ut elevkandidater. Det var två flickor från Hapsal som blev uttagna. Vis er fram emot att från med i höst få veta hur det går för våra elever där.

■ Den 31 mars hade kulturföreningen Svenska Folkskolans Vänner i Finland sitt årsmöte, där man delade ut föreningens årspriser. Det var glädjande för oss att Evi Juhkam ansågs med sina insatser för att utforska estlandssvensk kultur och språk, ha förtjänat Hagfors medalj som tilldelades för meriter inom svenskt kulturarbete. Vi gratulerar!

■ Den 4-6 april var en större grupp f.d. ormsböbor samt företrädare för vänförsamlingen i Djurö på besök på Ormsö. Man hade kommit för att överlämna hjälp till sina vänner och på söndagen hade man en minnesgudstjänst över Elin Ahlberg. Gudstjänsten förrättades av kyrkoherde Lars Edström från Djurö och Ants Rajando från Ormsö. Vid kyrkkaffet i Rumpo märktes det att folk i de två församlingarna upplever sig som en gemensam familj och att språkbarriären håller på att försvinna.

RAAMATUNÄITUS ..., lk. 7 järg.

Näitus jätkub konkreetsete rannarootsi aladega. Kõige rohkem materjali on muidugi Ruhnu kohta, kus rannarootslaste elu-olu ja kultuur on olnud kõige ilmekam ja eraldatum ning segunemist eesti kultuuri ja külaeluga kõige vähem. Kõige varasem on Ruhnu pastorina töötanud F.J. Ekmani raamat "Ruhnu kirjeldus Liivimaal" aastast 1847, mis on ilmunud Soomes. Raamatu teeb huvitavaks see, et lisaks kirjeldustele on autor toonud väljavõtteid Ruhnu kirikuraamatust ja need algavad juba 16. sajandi lõpust. Ülevaade Ruhnu pastoritest algab aastast 1621 ja on antud pastorite kaupa, aga nimetatud on ka kõik tähtsamad ajaloosündmused, mis Ruhnu elus on olnud. Kõige põhjalikum on Nordiska Museeti sarjas ilmunud "Ruhnu" Ernst Kleinilt. Mulle endale meeldivad näitusel kõige rohkem kaks raamatut, mis on omaaegsest Ruhnu raamatukogust ja kannavad selle raamatukogu ekliibrist. Ekliibrisel on väga ilus tekst, mis tõlkes oleks umbes nii: "Harimatu küllaline juhitoolil põlatakse ära, kuid kirjatarka kuulab meeskond ikka, kui madalal see ka ei istuks". See tõesti väga ilus tekst on ka kataloogi kaanel ja niimoodi kogu näituse sümbol.

Vormsi kohta on siin koopia Spuhl-Rotalia käsikirjast "Vormsi saar". Spuhl-Rotalia oli Vormsil köster-kooliõpetaja. Koopia on Uppsala raamatukogust. Kus käsikiri ise on, seda me ei tea. Vormsi kohta on veel kaks raamatut misjonär Lars Johan Österblomi tegevusest ja Sten Karlingi väike raamat Vormsi kirikust. Lisaks eestirootslase Efraim Joel Dahli masinakirjas olev käsikiri "Vormsi ajalugu", kus on käsitletud eestirootsi asustust Vormsil.

Kas on teada veel selliseid käsikirju? Võib ju olla, et mõne uurija töö ei ole laiemalt teatavaks saanud.

Natukene käsitleb eestirootslasi ka Heino Gustavson oma Naissaare-käsikirjas, aga rohkem meil ei ole. Näiteks ei ole meil A.Lindströmi käsikirja Vormsist. Selliseid kodu-uurimuslikke käsikirju oleme saanud siis, kui inimesed on tulnud ise pakkuma.

Pakri saarte põhiteos on Per Söderbäck "Pakrilased", mis ilmus 1940. Raamat näitusel pärineb Uppsala Ülikooli raamatukogust. Ristist on meil olemas küll väga vähe materjali, praktiliselt ainult Ariste artikkel "Risti kihelkonna rootslased" ajakirjas "Eesti Kirjandus". Noarootsist on väga huvitav omaaegse pastori Gustav Carlblomi käsikiri aastast 1793, mille pealkiri eesti keelde tõlgituna oleks "Kronoloogiline ülevaade nii kiriklikest kui poliitilistest sündmustest, mis Noarootsi kihelkonnas on sündinud". Ka siin on käsitus pastorite kaupa ja algab 17. sajandist. Esimesed sündmused, mis ta on kirja pannud, on küll juba aastatest 1190, aga need on tal üles kirjutatud kroonikate järgi.

Hiumaa kohta on veidi rohkem materjali, eriti aastaraamatus "Svio-Estonica", aga siin tahaksin ma nimetada kaht kokkulangevat asja: Jaan Jungi "Rootslaste väljarändamine Hiumaalt aastal 1781" on tegelikult mugandus eesti keelde Russwurmi jutustusest "Väljarändajad", mis ilmus kalendris "Rigascher almanach" 1866. Omal ajal ei peetud seda paheks ja Jaan Jung ei olnud sugugi esimene ega viimane, kes neid mugandusi eesti keelde tegi.

Näituse kataloog lõpeb meil aastaga 1944, aga kuna rootsi asustus Eestis on üsna mahavaikitud asi, siis tegime väikese valiku pärast sõda Rootsis ilmunud uurimustest.

BOKUTSTÄLLNING ..., forts. från sida 7.

Nu kommer vi fram till Svensk-Estniska Samfundet vid Tartu universitet. Här har vi ställt ut Per Wieselgrens översikt av samfundets två första verksamhetsår. Den har publicerats i samfundets årsbok "Svio-Estonica", vilken började komma ut 1934. En intressant samling av samfundets arkivmaterial och föremål har överlämnats till universitetets bibliotek. Svensk-Estniska Samfundets hela verksamhet borde dock undersökas och likaså borde allt arkivmaterial gås igenom men hittills har ingen gjort det.

Utställningen fortsätter med konkreta svenskbygder. Mest material finns det naturligtvis om Runö, där estlandssvenskarnas livsstil och kultur var mest särpräglade och mest isolerade och där blandning med estnisk kultur och estniska allmogelivet förekom i den minsta omfattning. Äldst är boken av kyrkoherde F. J. Ekman som har utkommit i Finland i 1847. Det som gör boken intressant är att vid sidan av olika beskrivningar så har författaren även anfört utdrag ur Runös kyrkbok och de börjar så tidigt som slutet av 1500-talet. Översikten om Runös präster börjar med år 1621 och varje präst presenteras för sig. Man har också omnämnt alla de viktigaste historiska händelserna, som ägt rum på Runö. Den utförligaste är Ernst Kleins bok som har publicerats i Nordiska Museets handlingar. Jag själv tycker mest av allt om två böcker som kommer från det gamla biblioteket å Runö och som har bibliotekets exlibris. Exlibriset har en mycket vacker text "Fäkunnig gäst i högbank försmås men vitter har ständigt lagets öra hur lågt han sitter". Texten finns också på katalogens omslag och utgör därmed ett slags symbol för hela utställningen.

Om Ormsö finns här en kopia av Spuhl-Rotalias manuskript "Ormsö". Spuhl-Rotalia var kantor och skollärare på Ormsö. Kopian kommer från Uppsala universitetets bibliotek. Var manuskriptet självt befinner sig är okänt. Om Ormsö finns det ytterligare två böcker om missionären Lars Johan Österbloms verksamhet och Sten Karlings lilla bok om Ormsö kyrka. Och så estlandssvensken Efraim Joel Dahls maskinskrivna manuskript "Ormsö historia", i vilken den estlandssvenska bebyggelsen på Ormsö beskrivs.

Finns det kanske mer sådana manuskript? Det kan ju vara så att någon forskares arbete inte blivit känt för en bredare krets?

Också Heino Gustavson berör lite grann estlandssvenskar i sitt manuskript om Nargö, men mer sådant finns det inte. Sådana manuskript som till sin natur hör till hembygdsforskning har vi bara fått när folk själv kommit och erbjudit oss dem.

Det centrala verket om Rågöarna är Per Söderbäck "Rågöborna" som kom ut 1940. Boken på utställningen kommer från Uppsala. Om Kors har vi mycket lite material, i praktiken är det enda arbetet Paul Aristes artikel "Svenskar i Kors socken" från tidskriften Eesti Kirjandus. Mycket intressant är manuskript om Nuckö från 1793 av kyrkoherde Gustav Carlblom, som ger en kronologisk översikt av både kyrkliga och politiska händelser i Nuckö socken. Även här behandlas materialet för varje präst för sig och börjar med 1600-talet. De första händelserna som han har antecknat, härstammar visserligen redan från år 1190 men de har han beskrivit efter krönikor.

Siin on eeskätt "Raamat eestirootslastest", millest on praeguseks ilmunud köited 1, 2, 3a ja 3b, (nüüd ka 4 - toim.) siis faksiimiletrükk eestirootsi murrete sõnaraamatust ja Uppsala Ülikooli ajaloouurimuste sarjas ilmunud teosed eestirootsi asustuse kohta. Aga nagu öeldud, on see ainult väike valimik. Tahtsime meie tavalisele näitusekülastajale teadvustada tõsiasja, et kuigi meil on kõigi Eestis elanud rahvaste kultuuri uurimist maha surutud, on neid mujal siiski uuritud. Eestirootslased on ju Rootsisis edasi tegutsenud ja suur osa neist uurimustest õngi teoks saanud tänu nende edasi tegutsevatele kultuuriseltsile, mis kannab oma endist nime Svenska Odlingens Vänner.

Viimases vitriinis on tänu Eestirootslaste Kultuuri Seltsile võimalik näidata materjale, mis selts on oma lühikesel tegutsemisajal jooksul välja andnud.

* * *

Jääb öelda suur tänu Tiiu Reimole ja kõigile, kes näituse korraldamisele kaasa aitasid. Loodetavasti saab mõnigi lugeja siit esimest juhatust eestirootsi kirjavaraga tutvumiseks või viiteid senitundmatuile käsikirjadele. Kõige suurem rõõm oleks aga, kui meie seltsi raamatukogu Noarootsis ja Svenska Odlingens Vänneri raamatukogu Stockholmis ning selle näituse korraldanud raamatukogud saaksid oma kogudesse mõne raamatu või käsikirja, mida seni on peetud kadunuks või mille olemasolugi pole teada. Veel ei ole leidude aeg möödas.

Om Dagö finns det lite mer material, särskilt i årsboken Svio-Estonica men vill jag i sammanhanget nämna två skrifter som egentligen är en och samma sak - nämligen esten Jaan Jungs "Svenskarnas utvandring från Dagö år 1781" som i själva verket egentligen är inget annat än en förestniskad version av Russwurms berättelse "Utvand-rare", som utkom i almanackan "Rigascher Almanach" 1866. På sin tid betraktades detta inte som något klanderligt och Jaan Jung var långtifrån den första och inte heller den siste som gjorde sig skyldig till sådana förestniskade versioner.

Utställningens katalog slutar hos oss med år 1944 men eftersom den svenska bosättningen har varit en tämligen förbigången sak här i Estland, så gjorde vi ett litet urval av de forskningsarbeten som utkommit i Sverige efter andra världskriget. Här finns framförallt "En bok om Estlands svenskar", av vilka hittills banden 1, 2, 3a och 3b har utkommit (nu också band 4 - Red.). Sedan ett faksimile-avtryck av ordboken över estlandssvenska dialekter och de verk som utkommit i Uppsala universitets historiska handlingar om estlandssvensk bebyggelse. Men som sagt, detta är bara ett litet urval. Vi ville bara visa för den vanliga besökaren, att trots att man i vårt land försökt omöjliggöra utforskningen av kulturen av alla folk som bott i Estland, så har man ändå forskat i dem i andra länder. Estlandssvenskarna har ju fortsatt sina aktiviteter i Sverige och en stor del av alla dessa forskningsarbeten har blivit verklighet just tack vare deras fortfarande aktiva kulturföreningen som fortlever under sitt gamla namn Svenska Odlingens Vänner.

I den sista montern är det tack vare Samfundet för Estlandssvensk Kultur möjligt att visa material som samfundet givit ut under sin korta verksamhetsperiod.

* * *

Det återstår att säga ett stort tack till Tiiu Reimo och alla andra som hjälpte till med att arrangera utställningen. Förhoppningsvis får många läsare härvid en första vägledning för att lära känna den estlandssvenska litteraturen eller hänvisningar till hittills okända manuskript.

Det mest glädjande vore emellertid om vårt samfunds bibliotek i Nuckö och Svenska Odlingens Vänner's bibliotek i Stockholm liksom de bibliotek som arrangerat den här utställningen skulle få några böcker eller manuskript som hittills betraktats som bortkomna eller om vars existens man inte vetat någonting. Ännu är tiden för fynd inte förbi.

Ruhnu raamatukogu eksliibris.

Runö bibliotekets exlibris

INFORMATSIOON RIGULDI GRUPILT

1989.a. sügisel alustasime korjandust Rooslepa kalmistu kordaseadmiseks.

Tehtud on järgmised tööd:

- Kabelivaremed on konserveeritud.
- Surnukabel on ümber ehitatud mälestuskabeliks.
- Surnuaed on korda seatud ja kaardistatud.
- Kodulaulikule Mats Ekmanile on pandud mälestuskivi.
- Tellitud on kellatorn ja see peaks sisse pühitsetama 24. juunil 1992.

Kella on valanud A/S "Bergholtzi Kellavalukoda" Sigtunas ja sellel on järgmine pühendus:

JUMALA AUKS - ESIISADE MÄLESTUSEKS
RIGULDI RAHVAS VÕÖRSIL LASKIS
SELLE KELLA VALADA AASTAL 1991

Ees seisavad veel sellised kavandatud tööd:

- Neli säilinud raudväravat Bergsby ja Rooslepa väravas tahetakse parandada ja laduda paekivist väravapostid.
- Ristid haudadel püütakse korda teha nii hästi kui saab. Raudristid tuleb kaitsta edasise roostetamise eest.
- Raudristid, mille algset asupaika ei õnnestu kindlaks teha, paigutatakse kavandatavale mälestuspaigale.
- Kabelivaremetesse pannakse mälestustahvel neile, kes Teisest maailmasõjast tagasi ei tulnud.
- Kabelivaremete katus tahetakse värvida ja mälestuskabelile panna kivikatus.
- Soov on seada mälestuskabelisse sisse elekter.
- Lõunavärava ette tehakse parkimisplats.
- Kui keegi kavatseb panna üles hauakivi, peaks ta ühendust võtma Ingvald Dyrbergiga Riguldi grupist.

Riguldi grupp, kes on tööd teinud koos kohaliku rahvaga, tänab kõiki, kes neid töid on rahaliselt või muul viisil toetanud. Metsistunud kalmistust on saanud hooldatud paik, mis on ühine meile kõigile ja see tuleb korras hoida. Lõpetamata töödeks on vaja raha ja me palume Sinult suuremeelset annetust aadressil:

Riguldi grupp
Postiüri 462 34 31 - 6
Korjandus Rooslepa kalmistu korrastamiseks.

Riguldi grupi juhatus
Ingvald Dyrberg

INFORMATION FRÅN RICKULGRUPPEN

Vi startade penninginsamling hösten 1989 för att finansiera uppbyggnaden av Roslep kyrkogård.

Följande arbeten är utförda:

- Restaurering av kapellruinen.
- Inrättande av gravkapellet till minneskapell.
- Restaurering och kartläggning av kyrkogården.
- Minnessten till bygdeskalden Mats Ekmans minne.
- Klockstapel är beställd och beräknas stå färdig för invigning 24 juni 1992.

Klockan har levererats av Bergholtz Klockgjuteri AB i Sigtuna och har följande inskription:

GUD TILL ÄRA - FÄDREN TILL MINNE
RICKULBOR I FÖRSKINGRINGEN
LÄT ÅR 1991 GJUTA DENNA KLOCKA

Aterstående, planerade arbeten:

- Fyra befintliga järngrindar till Bergsby och Rosleps porta repareras och stolpar muras av kalkstensflis.
- Gravkorsen repareras så gott det går. Järnkorsen behandlas mot fortsatta rostangrepp.
- Järnkors som inte med bestämdhet kan härledas till gravar kommer att placeras i planerad "minneslund".
- Minnestavla över mobiliserade, ej återvända, under andra världskriget uppsättes i kapellruinen.
- Målning av taket på kapellruinen och byte till taktegel på minneskapellet.
- Elinstallation i minneskapellet är önskvärd.
- Parkeringsplats ordnas utanför södra porten.
- Planerar någon att sätta upp gravsten, kontakta Rickulgruppen (Ingvald Dyrberg).

Rickulgruppen som arbetat med folk på orten i Rickul tackar alla som stött dessa arbeten med pengar eller på annat sätt. En förfallen kyrkogård har förvandlats till en vårdad plats som är gemensam för alla och bör hållas i vårdad skick. De ej avslutade arbetena kräver pengar och vi vädjar till Dig om ett generöst bidrag till:

Rickulgruppen
PostGiro 462 34 31 - 6
Insamling för uppbyggnad av Roslep kyrkogård.

Styrelsen för Rickulgruppen
Ingvald Dyrberg

RAAMAT EESTIROOTSLASTEST 4. OSA

Neljas osa sarjast "En bok om Estlands svenskar" (Raamat Eestimaa rootslastest) kirjeldab ammendavalt eestirootsliste ühiskonda selle reformimise algusest 19. sajandil kuni selle lagunemise alguseni ning on oluline täiendus esimesele osale, mis ilmus juba 1961.

Tule tutvuma selle kultuurajaloolise ülevaatega. Saa osa Viktor Amani ja kogu ülejäänud toimetuse hindamatust tõst ja toeta meie kultuuripärandit sellega, et ostad ja loed seda raamatut. Koos saatekuludega on selle hind 420 SEK.

Raamatut saab osta ka SOV kontorist Stockholmis Vikingagatan 25, mis on lahti esmaspäevast neljapäevani kell 9-14. Seal maksab ta vaid 350 SEK.

Oled sa huvitatud kogu sarjast?

"En bok om Estlands svenskar" (Raamat Eestimaa rootslastest) on huvitav sari faktirikkaid raamatuid, mis peaks olema käepärast, kui tekib mõni küsimus.

Seni on saada veel sarja kõiki raamatuid:

Osa nr. 1	100:-	(1961)
Osa nr. 2	100:-	(1964)
Osa nr. 3A	40:-	(1979)
Osa nr. 3B	200:-	(1990)
Osa nr. 3B	175:-	(raamat sisse loetuna 5 kassetile)
Osa nr. 4	350:-	(1992)

Kogu sari maksab koos saatekuludega 979 SEK.

**NB! See on suurepärase kingitus
sugulastele ja sõpradele Eestis!
Eriti neile, kes õpivad rootsi keelt!**

EN BOK OM ESTLANDS SVENSKAR DEL 4

Den fjärde delen av "En bok om Estlands svenskar" skildrar utömmade det estlandssvenska samhället från början av dess reformperiod på 1800-talet fram till början av dess slutliga upplösning och utgör ett viktigt komplement till del I, som kom ut redan 1961.

Välkommen att ta del av denna kulturhistoriska översikt (733 sidor). Ta del av Viktor Amans och den övriga redaktionens ovärderliga arbete för att hålla vårt kulturarv levande genom att köpa och läsa boken. Pris 420:- inkl. porto och exp.

Boken finns också att köpa direkt på SOV:s expedition, Vikingagatan 25 i Stockholm. Öppet mån-tor 9-14. Priset är då 350:-.

Är du intresserad av hela serien?

"En bok om Estlands svenskar" är en spännande samling faktaspäckade böcker att ta till när frågetecknen hopar sig.

Ännu så länge finns alla delar att köpa:

Del 1	100:-	(1961)
Del 2	100:-	(1964)
Del 3A	40:-	(1979)
Del 3B	200:-	(1990)
Del 3B	175:-	(boken inläst på 5 kassetband)
Del 4	350:-	(1992)

Hela serien kostar 979:- inkl porto och exp.

**NB! Det är utmärkt gåva
för dina släktingar och vänner i Estland!
Särskilt för dem som läser svenska!**

----- Beställningskupong -----

Betala in rätt belopp direkt till SOV:s postgiro nr 35 13 11-6
eller posta kupongen till Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm

- Del 4 (1 ex) 420:- inkl porto och expeditonsavgift
 Komplet serie del 1 t.o.m. del 4 enl. ovan för 979:- inkl. porto och expeditonsavgift.

NAMN _____

ADRESS _____

POSTADRESS _____

Ruhnu kogudus tänab kõiki, kes annetuste, kingituste ja praktilise abiga aitasid kaasa Ruhnu kiriku restaureerimisel ja sisustamisel ning oreli muretsemisel ja ehitamisel. Eritiselt tahame tänada Ruhnlaste Ühingut, ühingut SONG, perekondi Lorentz, Kriisa ja Falk ning Mikos-talu peret.

Ps 67:4 *Jumal, Sind tänavad rahvad,
Sind tänavad kõik rahvad.*

ERKS Ruhnu-piirkond tänab kõiki, kes aitasid Ruhnu päevi 1991 korraldada ja Ruhnu muuseumile kingitusi tegid. Eriti tahame tänada Ruhnlaste Ühingut, SOV-d, ERKS-i, Tomas ja Birgitta Lorentz, Henrik Melini, Tomas Dreijerit, H. Dreijerit ja M. Berenssoni.

Vormsi kogudus tänab kõiki sõpru Rootsis igakülgse abi ja toe eest. Eriti tahame tänada Katarina ja Johan Landmani, Djurö kogudust, õpetaja Lars Edströmi ning Göran Pettersoni.

Vormsi kooli tänab oma sõpruskooli Mõjal abi eest ja Hugo Mickelini raamatute eest.

ERKS-i Haapsalu piirkonna õpilased tänavad oma rootsi keele õpetajaid Vive Kari ja Hans YB Thungströmi.

Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus tänab Margit Rosen Norlini ning pensionäre Dala-Flodast Astrid Strandi ja Lennart Fredriksoni annetuste eest meie kirikule ja kogudusele.

ERKS-i Tallinna piirkond ja Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus tänavad firmat "ICA Maximat" Jordbro Centrumist, Jordbro-malmi kooli, kõiki pakrirootslasi ja teisi, kes olid osalised heldes abisaadetises. Eriti tahame tänada abisaadetise algatajaid ja korraldajaid vendi Enggröne ning nende peresid.

ERKS-i Haapsalu piirkond tänab Christina Frohmi, Sven Söderblomi ja teisi, kes saatsid materjali ja varustust meie Lucia-peo jaoks.

Runö församling tackar alla, som hjälpte med donationer, gåvor och praktisk hjälp vid restaureringen och utrustningen av Runö kyrka samt skapandet av kyrkorgel. Särskilt vill vi tacka Runöbornas Förening, föreningen SONG, familjerna Lorentz, Kriisa och Falk samt familjen från Mikos-gården.

Ps 67:4 *Må folken tacka dig, o Gud,
må alla folk tacka dig.*

Runö-avdelning av SESK tackar alla som hjälpte till att ordna Runödagarna 1991 och för fina gåvor till Runö Museum. Särskilt vill vi tacka Runöbornas Förening, SOV, SESK, Tomas och Birgitta Lorentz, Henrik Melin, Tomas Dreijer, H. Dreijer och M. Berensson.

Ormsö församling tackar alla vänner i Sverige för allsidig hjälp och stöd. Särskilt vill vi tacka Katarina & Johan Landman, Djurö församling, kyrkoherde Lars Edström och Göran Pettersson.

Ormsö skola tackar sin vänskola på Mõja för hjälp och Hugo Mickelin för bokgåvor.

Elever från Hapsal-avdelning av SESK tackar sina lärare i svenska Vive Kari och Hans YB Thungström.

Svenska S:t Mikael's församling i Tallinn tackar Margit Rosen Norlin, pensionerer från Dala-Flöda Astrid Strand och Lemart Fredriksson för gåvor till vår kyrka och församling.

Tallinn-avdelning av SESK och svenska S:t Mikael's församling i Tallinn tackar ICA Maximat i Jordbro Centrum, Jordbro-malmsskolan, alla rågöborna och andra som deltog i den generösa hjälpsändningen. Särskilt vill vi tacka bröderna Enggrön och deras familjer som initiativtagare och organisatörer för detta.

Hapsal-avdelning av SESK tackar Christina Frohm, Sven Söderblom och andra som skickade material och redskap för vår Luciafest.

AITÄH! AITÄH! AITÄH!

TACK! TACK! TACK!

ÕNNESOOVID

Helmi Kiss 2. aprillil 85
Rein Saliste 9. aprillil 55
Ain Estendahl 11. aprillil 50
Hans YB Thungström 11. aprillil 50

LYCKÖNSKNINGAR

Toomas Lilienberg 14. aprillil 55
Selma Tellas 23. aprillil 65
Vilma Lilienberg 27. mail 65
Eduard Reinard 3. juunil 55

Annetused • Gåvor

Seltsile • för Samfund:

Erik Ahlström	130 SEK
Johannes Alberg	60 RBL
Miralda Alberg	60 RBL
Nils Aman	200 SEK
Ingeborg Andersen	35 SEK
Stig Appelgren	135 SEK
Jan Axelsson	235 SEK
Sven Bäckman	35 SEK
Benita Beckman	100 SEK
Eva Bergner	200 SEK
Sven Borrmann	100 SEK
Gustaf Buskas	350 SEK
Helmer W:son Bäckman	100 SEK
Agnes Callenmark	30 SEK
Karin Dalström	80 SEK
Ingvald Dyrberg	200 SEK
Helgi Ebber	10 RBL
Evert Edström	250 RBL
Eesti Kultuuriministeerium	15000 RBL
Eestimaa Rahvuste Ühendus	5000 RBL
Hilda Elenbo	80 SEK
Johan Engdahl	180 SEK
Endel Enggrön	1000 SEK
Endel Engman	44 RBL
Gunvor & Sven-Arne Flodell	100 SEK
Arvid Freiman	180 SEK
Axel Fällman	80 SEK
Elmar Granberg	100 SEK
Edvin Grundsten	35 SEK
Lainy Grönman	35 SEK
Malle Grönman	30 SEK
Johan Harmenberg	2000 SEK
Katharina Hedin	30 SEK
Emil Hoas	200 SEK
Sigfrid Hoas	35 SEK
Rita Holmberg	80 SEK
Ann-Marie Ivars	23 RBL
Katarina Johansson	80 SEK
Kjell-Åke Johansson	80 SEK
Maria Josefsson	60 SEK
Linda Kannel	30 SEK
Aina Karlsson	100 SEK
Alfa Karlsson	25 SEK
Anna-Lisa Karlsson	30 SEK
Milvi Kivik	50 RBL
Ivar Koinberg	290 SEK
Edvin Lagman	80 SEK
Ulla Landman	446 RBL
Gunvor Larsson-Utas	100 SEK
Lennart Limberg	180 SEK
Bengt Lindström	80 SEK
John Lindström	250 SEK
Karin Lindström	100 SEK
Olle Lindström	100 SEK
Stig Lindström	135 SEK
Ragnar Löhr	200 SEK
Thomas Lorentz	100 SEK
Sebastian Malmeström	200 SEK

Maria Mattsson	80 SEK
Einar Mählberg	35 SEK
Per Ivar Nilsson	80 SEK
Ulf Norevall	35 SEK
Rita Norrman	100 SEK
Harry Norrman	100 SEK
Arvid Nyman	100 SEK
Gun Pella	100 SEK
Pille Plees	50 RBL
Margareta Poëll	55 SEK
Herman Pöhl	100 SEK
Kullo Remme	25 RBL
Hans von Rosen	50 SEK
Anders Sarberg	80 SEK
Hans Selin	80 SEK
Erik Sjögren	80 SEK
Betanica Slottebicka	50 SEK
Alfred Söderholm	100 SEK
Hugo Söderholm	100 SEK
Sollentuna hälsocentrum	35 SEK
Hjalmar Stahl	80 SEK
Aline Storholm	80 SEK
Leif Strömfelt	30 SEK
Sven Svärd	35 SEK
Bo Utas	80 SEK
Birger Vernersson	80 SEK
Einar Westerberg	30 SEK
Ethel Westerberg	135 SEK
Melita Westerbusch	80 SEK
Harald Westerman	200 SEK
Virumaa Rootsi Selts	25 RBL
Alvar L. Österdal	20 SEK
Anonütümselt	180 SEK
Anonütümselt	1225 RBL

Vormsi kirikule • För Ormsö kyrka:

Tiina Koppelmaa	20 RBL
-----------------	--------

Noarrootsi pastoraadi jaoks • För Nuckö pastorat:

Ellen Puhang	100 RBL
Anonütümselt	10 USD
Anonütümselt	100 DEM
Anonütümselt	1025 RBL
Anonütümselt	2870 SEK

Töövahendekd • Redskap och hjälpmedel:

Svenska Odlingens Vänner	
Kontorsforum	
Rune Öström ja firma Bristol-Myers Squibb	
Evert Edström	

Raamatuld, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Svenska Odlingens Vänner	
Riksföreningen Sverigekontakt	
Svenska Folkskolans Vänner	
Svenska Institutet	
Elmar Nyman	
<i>ja palju-palju teisi • och många, många andra!</i>	

AITÄH! • TACK!

Maria Stahl

◇ 29.04.1913

† 29.03.1992

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mälestab Eestimaa ühte viimast pakrirootslast
ja avaldab kaastunnet omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer en av de sista rågsövenskarna i Estland
och uttrycker sin medkänsla till hennes anhöriga.

NB! Toimetuse aadress on muutunud, meie tänav sai tagasi oma endise nime. Jacob Johann Gonsior (1794-1865) oli Tallinna raehärra, kes pärandas kogu oma varanduse linna vaestehoolekandele.

NB! Redaktionenens aadress har ändrats, vår gata har återfått sitt gamla namn. Jacob Johann Gonsior (1794-1865) var rådsherre i Reval, som testamenterade hela sin förmögenhet till fattigvården i staden.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Box 85, EE-3170 Haapsalu, EESTI - ESTLAND
Fax (+7 0142) 60 12 47, Telex 173134 ESTO SU

Annetused rublades:
arve nr.161101 / 606
Lääne-Eesti Pangas

Gåvor i rubler:
konto 161101 / 606
i Västra Estlands Bank

Annetused välisvaluutas:
arve nr. 178 099 791
Svenska Handelsbanken

Gåvor i utländsk valuta:
konto 178 099 791
i Svenska Handelsbanken

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja: Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare: Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Toimetuse aadress: Gonsiori 34-19
Redaktionens aadress: EE-0001 Tallinn
EESTI / ESTLAND
telefon (+7 014 2) 42 61 63

Tolmetaja Ain Sarv
Redaktör

Tõlkijad Enno Turmen ja Bo Olsson
Översättare

"RONOR-i" talitus palub vabandust, kui mõni tellija pole oma ajalehte postiga saanud ning palub andestada võimalikud vead aadressis või aadressaadi nimes. Võib juhtuda, et käsitsi kirjutatud tellimiskaarti pole suudetud korrekselt välja lugeda. Palume sellest meile kirjutada ning teatada ka võimalikest aadressimuutustest.

Expeditionen beklagar om någon prenumerant ännu inte fått sin tidning och ber att visa överseendet med eventuella fel i adress eller namn på adressetiketten. Det kan hända att man inte kunnat läsa de handskrivna inbetalningskortet korrekt. Skriv gärna och meddela oss om saken. Var vänliga och informera oss också om eventuella adressförändringar.

Några inbetalningar på redaktionens postgiro saknar betalarens namn och adress:

2 januari 1992 summa 120:-
från personkonto 100609-9327

5 februari 1992 summa 300:-
från personkonto 430510-0846

6 april 1992 summa 120:-
utan någon närmare uppgift

TELLIMINE EESTIS:

Aastakalk 1992 maksab eesti krooni tulekuni 36 rubla.
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Postkast 85, EE-3170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress ja märkus "RONOR".

PRENUMERATION I SVERIGE:

Årgång 1992 kostar 120 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Konto: Postgiro 745405-1

PRENUMERATION I FINLAND:

Årgång 1992 kostar 90 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors